

વર્ષ ૧૫ : અંક ૭-૮]

તા. ૧૫-૫-૨૦ : અમદાવાદ

[ક્રમાંક : ૧૭૫-૧

તંત્રી

ચીમનલાલ ગોકળદાસ શાહ

વિષય-દર્શન

ACHARYA SRI KAILASSAGARSURI GYANMANDIR
SHREE MAHAVIR JAIN ARADHANA KENDRA
Koba, Gandhinagar - 382 007
Ph.: (079) 23276252, 23276204-05
Fax: (079) 23276249

વિષય	લેખક	પૃષ્ઠ
૧. વિજયી અહિસાની શોષ	ડૉ. કલિદાસ નામ	૧૫૩
૨. ઇતિહાસના અભવાને	શ્રી. મોહનલાલ દી. ચૌકરી	૧૫૪
૩. કુંડિનપુર	પૂ. ગુ. શ્રી. જંજુવિભવજી	૧૫૮
૪. મૂળરાતમાં ખેતીનો જન્મ	પં. શ્રી લાલચંદ ભ. ગાંધી	૧૬૭
૫. શ્રી આતરસુખાના જ્ઞેન દેરાસરના પ્રતિમા ભેષો	શ્રી સારાભાઈ મ. નરાય	૧૭૩
૬. દિગંબર સમાજની 'સંબંધ' પદની ચર્ચા	શ્રી મધુકર	૧૭૫
૭. કાળકર્મ પાત્રા	[સમાચાર]	દાઈદલ પેજ ૨

કાળધર્મ પામ્યા

પૂજ્યપાદ આગસોદારક આચાર્ય મહારાજ શ્રીસાગરાનંદસૂરીશ્વરજી મહારાજ સં. ૨૦૦૬ના વૈશાખ વદિ ૫, તા. ૬-૫-૫૦ ને શનિવારના રોજ સાંજના ૪-૩૨ વાગતાં ૭૫ વર્ષની વયે સુરત મુકામે કાળધર્મ પામ્યા એ સમાચારની નોંધ લેતાં અમે બારે દિલ્હીની અનુભવીએ છીએ. પૂજ્ય આચાર્ય મહારાજશ્રીએ પોતાના દીર્ઘકાલીન દીક્ષા-પર્વાય દરમ્યાન આજીવન કરેલ જીન સાહિત્યની આવરંત સેવાના કારણે તેઓશ્રીના સ્વર્ગ-વાસથી જીન સમાજને તો ન પૂરી શકાય તેવી ખોટી આવી જ પડી છે. ઉપરાંત અમારી સમિતિને પણ બહુ બારે ખોટી આવી પડી છે. સમિતિની સ્થાપનામાં તેઓશ્રીએ બહુ મહત્વનો ભાગ લીધો હતો અને તેઓ સમિતિના એક સભ્ય પણ હતા. અમે સ્વર્ગસ્થ સૂરિજી મહારાજને અમારી હાર્દિક અંજલિ અર્પણ કરીએ છીએ અને પૂજ્ય સૂરિજી મહારાજના શિષ્ય-પ્રશિષ્યો સાથે તેમના દુઃખમાં અમારી દિલસોજી વ્યક્ત કરીએ છીએ.

[અનુસંધાન ટાઈટલ પેજ ત્રીજાનું આણું]

કિયે જાય જિનમેં તાહપત્રકે આધારસે ૯૩ સૂત્ર અંકિત રહે ઓર ઇન માહ્યોંકી કાલી કરતૂતકો પ્રકટ કરનેવાલા ઇતિહાસ મી લિપિવદ્ધ રહે ।”

સંપાદક મહાશય હજી આ વસ્તુ કેવી ખરાય છે તેને સૂચવતી એક શાસ્ત્રીય ગાથા રચી કરે છે તે પણ વાંચવા જેવી છે:

“સુત્તાદો તં સમ્મં દરસિજ્જંતં જદાણ સહહદિ ।

સો ચેવ હવહમિચ્છદદિહિ જીવો તદો પહુદિ ॥”

અર્થાત્-સૂત્રસે સમ્યક્ અર્થ દિલાને પર મી જો શ્રદ્ધાન નહિ કરતા વહ વ્યક્તિ તમીસે મિથ્યાદિહિ હૈ ।”

આ વિષયમાં પં. ખૂબચંદજી શાસ્ત્રીએ ખૂબ જ દિમ્મત બતાવી સત્યમાર્ગ સ્વીકારી આ સૂત્રોચ્છેદમાં સમ્મતિ ન આપી અને રૂઢિચુસ્ત મહાળીમાંથી રાજનામું આપી સત્ય માર્ગ સ્વીકાર્યો છે તે ખૂબ જ પ્રશંસનીય છે, અમે તેમની સત્ય પ્રિયતાને ધન્યવાદ આપીએ છીએ. સત્યમેવ જયતે ઉપર શ્રદ્ધા રાખી વિરમીએ છીએ.

વિજયી અહિંસાની શોધ

સંસારમાં કેવળ એ જ વિજેતાઓ હું સમજું છું અને તેમાં સૌથી પહેલો વિજેતા અહિંસાનો સિદ્ધાંત છે. બાકીના વિજેતાઓ જુદા છે.

મહાયુદ્ધ નં. ૧ માં અન્યાય જાતિ અને દેશોએ બિન્ન બિન્ન પ્રકારના મોટાં મોટાં અજીતોનું માનવસંહાર માટે નિર્માણ કર્યું. એમાં એકનો વિજય અને બીજાનો પરાજય થયો. પરંતુ શું એ વાત સાત્ય છે કે વિજેતાઓના સમસ્ત જનુઓનો સદૈવ ત્યાગ કરવાક કાળ માટે પણ વિધ્વંસ થઈ ગયો? કેટલાક વર્ષ વીતી ગયાં કે બીજું મહાયુદ્ધ આપણી સામે થયું. આમાં પહેલા મહાયુદ્ધ પણ અધિક વિધ્વંસકારી તોયો અને બંધકાનો પ્રયોગ થયો અને સૌથી આશ્ચર્યજનક વસ્તુ-Atom bomb નો અવિષ્કાર થયો. તે દ્વારા એક જ વખતમાં ૭૫૦૦૦ વ્યક્તિઓ તો એ હોય

છે કે જેમનો આપણી સામે કોઈ પણ પ્રકારનો જનુભાવ નથી હોતો એવી નિર્દોષ વ્યક્તિઓનું ખૂન કરવામાં આવે છે—એઓ અને બાળકો અનાથ થઈ જાય છે. શું આ મહાયુદ્ધ પછી પણ એમ સમજી શકાય કે વિજેતાઓના સમસ્ત જનુઓનો નાશ થઈ ગયો? ના, કદાપિ નહિ. આ યુદ્ધમાં આપણે અજીતો રૂપિયા ખરચ કરી નાખ્યા. હજી આ યુદ્ધ પૂરી રીતે સમાપ્ત થયું નથી ત્યાં તો ત્રીજા મહાયુદ્ધની ભૂમિકા તૈયાર થતી આપણી સામે દૃષ્ટિગોચર થઈ રહી છે. આ તમામ યુદ્ધોએ સંસારમાં કોઈ મહાન પરિવર્તન નથી કર્યું.

સંસારમાં આજે જે કોઈ પણ વસ્તુએ મહાન પરિવર્તન કરી બતાવ્યું હોય તો તે અહિંસાનો સિદ્ધાંત છે. અહિંસા સિદ્ધાંતની શોધ અને પ્રાપ્તિ સંસારની સમસ્ત શોધો અને પ્રાપ્તિઓથી મહાન છે. —આ Newton ના Law of Gravitation થી પણ અધિક મહાન શોધ છે. મનુષ્યનો સ્વભાવ નીચે જવાનો હોય છે. પરંતુ જેનોના તીર્થ-કેશોએ સૌ પહેલાં એ બતાવ્યું કે અહિંસાનો સિદ્ધાંત મનુષ્યને ઉપર ઉઠાવે છે. તેમણે બતાવ્યું કે અહિંસા જ સાત્ય છે અને દુનિયાનું કલ્યાણ પણ અહિંસાથી જ થઈ શકે છે.

એક વ્યાખ્યાન]

— ડૉ. કાલિદાસ નાગ.

॥ ॐ ગદ્યમ્ ॥

અક્ષિલ મારતવર્ષીય જૈન શ્વેતામ્બર મૂર્તિપૂજક મુનિસમ્મેલન સંસ્થાપિત શ્રી જૈનધર્મ સત્ય પ્રકાશક સમિતિનું માસિક મુલખત્ર

જેશિંગમહાઈની વાડી : ઘીકાંટા રોડ
ભમદાવાદ (ગુજરાત)

વર્ષ ૧૫	વિક્રમ સં. ૨૦૦૬ : વીરનિ. સં. ૨૪૭૬ : ઇ. સ. ૧૯૫૦	ક્રમાંક
બંક ૭-૮	વૈશાખ વદિ ૧૪ : સોમવાર : ૧૫ એપ્રિલ-મે	૧૭૫-૬

ઇતિહાસના અજવાળે

લેખક : શ્રીયુત મોહનલાલ ટીપચંદ ચૌક્સી

[૬]

[નોંધ—આ લેખમાં વિન્સેન્ટ સ્મિથના ઇતિહાસમાંથી જે ઉતારા અંગ્રેજીમાં આપ્યા છે એનો ભાવ લેખમાં આવી જતો હોવાથી, ભાષાંતર કરવાની જરૂર માની નથી. —લેખક.]

પાટલીપુત્રની માદીએ ઉદાયી આવ્યો અને પોતાના પૂર્વજોની માફક એણે મગધનું રાજ્ય સારી રીતે સંભાળ્યું. જૈન સાહિત્યમાં આવતા ઉલ્લેખ પરથી એનું મરણ સાધુ વેણધારી વિનયરત્નના હાથે રાત્રિના પૌષ્પકાળમાં થયું. પુરાણ તેમજ ઐત્તર્યમાંના ગ્રંથોમાં ઉદાયી પછી માદીએ આવનાર નામોમાં નંદિવર્ધન અને મહાનંદિના નામો મળે છે. એ પછી શિશુનામ વંશનો અંત આવે છે અને નંદવંશનું રાજ્ય શરૂ થાય છે. કેટલાકના મતે નવનંદ થયા છે જ્યારે અન્ય મંતવ્ય મુજબ માત્ર નંદ વંશમાં જ જ રાજ્યોએ રાજ્ય કર્યું છે. એમનાં નામો મહાપદ્મ અને ધનનંદ અનુક્રમે છે. રાજ્યકાળની સાલવારીમાં તક્ષવતનો પાર નથી. વળી એ સાથે અમુકના અસ્તિત્વ સંબંધમાં પણ ઝોછા શંકાસ્થાનો નથી. ખુદ ઇતિહાસકાર વિન્સેન્ટ સ્મિથ સાહેબ પણ સુઝાઈ જાય છે. ભારતવર્ષના જુદા જુદા ત્રણે ધર્મોના ગ્રંથો—ઉપલખ્ધ નોધો અને એ ઉપરાંત શિલાલેખો ધ્યાનમાં લઈ તેમજ એ સાથે ગ્રીક એલગ્રી મેગેસ્થિનીસ અને ચીની મુસાફર હુએનસંગ આદિના લખાણો પર મદદ પાઠી જે જે નિર્ણય પર આવે છે તે અધૂરા છે એમ સમજીને રજૂ કરે છે. સાલવારીના આંકડામાં એક સેંકડાનો ફરક જાતજાતનાં અનુમાનો કરાવે છે. આ સંબંધમાં જૈન સાહિત્યના જે પ્રમાણો પર વલન આપેલ છે એ અહીં એટલા પૂરતા આલેખીશું કે જેથી સહજ જણાશે કે જૈન કથાનુચોગમાં વર્ણવાયેલા પ્રસંગો કદપનામાંથી નથી જન્મ્યા પણ એ પાછળ વાસ્તવિકતાનું પીડાય છે. મણ્ડવીમાં ફેર આવે છે એ વાત સાચી છે છતાં ઇતિહાસગ્રંથો મુનિ શ્રીકલ્યાણવિભવ્યજીએ ‘મહાવીર નિર્વાણ અને જૈનકાળગણના’ નામા હિંદી પુસ્તકમાં ઉપરોક્ત મતફેરો સાથે જૈન ગ્રંથોના લખાણોનો સમન્વય કરી ચથાર્થ સાલવારી તારવવા સુંદર અને સફળ પ્રયાસ કર્યો છે. એ પુસ્તકને જૈનેતર ઇતિહાસ કોલિદો તરફથી સ્વીકૃત કરવામાં આવેલ છે. પુરાણોમાં અને ઐત્તર્યમાંના હિંદના તેમજ સીલોન તરફના પુસ્તકોમાં એક બીજાથી વિરુદ્ધ જતા જે સંખ્યાબંધ ઉલ્લેખો દ્રષ્ટિગોચર થાય છે, અરે! ખુદ મહાત્મા જુદાજુદા નિર્વાણ અંગે બિન્ન બિન્ન દિના અને વર્ષો જોવાય છે, એની સરખામણીમાં જૈનધર્મનો જણાવો ફેર નજીવો છે. એ સંબંધમાં હજુ પણ વિશેષ પ્રમાણમાં છણાવટ થાય તો અકોડાબંધ ઇતિહાસ તૈયાર કરવામાં સુકડેલી નડે તેમ નથી.

અંક ૭-૮]

ઇતિહાસના અજવાળે

[૧૫૬]

આ સર્વ ઉપરથી સહજ કહી શકાય અને ભાર મૂકી બોલી શકાય કે અમણ્ણ ધર્મને વરલા નિર્મથોએ જે જે વાતો વણુવી છે એ મોંઝાથા વગરની કે રેતીમાં કિલ્લા ચણુવા જેવી નથી જ. સાધુધર્મના આચાર મુજબ તેઓ એક સ્થાને નિયતપણે રહેતા ન હોવાથી અને વિહાર પ્રદેશ અમુક ક્ષેત્રને મર્યાદિત ન હોવાથી, તેમજ વધારામાં સાથે જરૂરી ઉપકરણો સિવાય ખીણ સાધન સામગ્રીને અભાવ હોવાથી સંવત અંગેની નોંધોમાં અને અને ત્યાં સુધી ટૂંકમાં જ એ સંબંધમાં જરૂરી સ્પષ્ટતા નુથી જણાતી. આમ છતાં જૈન સાહિત્યમાં ઐશ્વિક મહારાજ અને કાશ્ચિકના રાજ્યકાળને જે મહત્ત્વ અપાયેલ છે તે-નંદવંશ અંગે જે વાતો નોંધાયેલી છે તે-અને જૈનધર્મી દ્વિજ ચાણુક્યની સહાયથી, મંત્રીશ્વર શકઠાલના મૃત્યુ પછી અંદ્રગુપ્ત મૌર્ય મગધનો સ્વામી અને છે, વળી સમ્રાટ ખારવેલ અને શકઠાલસુત સ્યુલિભદ્ર આદિ ઐતિહાસિક પાત્રો છે ઇત્યાદિ વાતો-પર આગળ ઇતિહાસકારના નિમ્ન ઉદ્દેષો ઠીક ઠીક પ્રકાશ પાડે છે.

(1) The Jains, doing still greater violence to reason,—extend the duration of the dynasty to 155 years,.....

(2) Nanda Raja is twice mentioned by Kharavela, king of Kalinga, in the long, but unfortunately mutilated history of his reign which he inscribed on the Hathigunfha Cave at Udayagiri in the year 165 current, 164 expired, of the Maurya Era.....In the fifth year of his reign (probably 165 B. C.) Kharavela repaired a pond (Sattrra) formerly coustructed by Nanda Raja. In his twelfth year he difeated the king of Magadha, either Pushyamitra or Agnimitra Sunga, and in his account of his proceedings again mentions Nanda Raja.

(3) The reigns of the fifth and sixth kings, Bimbisara or Srenika, and Ajatasatru or Kunika, were well remembered owing to the wars and events in religious history which marked them.

(4) Both Mahavir, the Jain leader and Gautama Buddha were contemporary to a considerable extent. with one another and with the kings Bimbisara and Ajatasatru.

(5) The year 527 B. C. the most commonly quoted date for the death of Mahavira, is merely one of several traditionary dates while the varitety of dates assigned for the death of the Buddha is almost past counting. The Ceylonese date, 543 B.C. is no better attuted than the others.....

(6) Although the Digambra and Svetambara sects agree in placing the death of Mahavira 470 years before Vikrama, whose era bigins in 57 or 58 B. C. the Digambaras reckon back from the brith, and the Svetambaras from the accession of Vikrama.

૧૫૬]

શ્રી જૈન સંત્ય પ્રકાશ

[વર્ષ ૧૫

The books indicate that 55, or 543, or 527 B. C. may be regarded as the traditional date.

મહાશય વી. એ. સ્મીથ સાહેબ મહાત્મા યુદ્ધની નિર્વાણ સાલ ચોક્કસ કરવા તેમજ શ્રીમહાવીર પછી એ કાળધર્મ પામ્યા છે એ પુરવાર કરવા અગતશ્ચતુના રાજ્યકાળનાં વર્ષોમાં કલ્પના દોડાવે છે પણ એક સંધિતાં ખીલ એ ત્રુટે એવી પરિસ્થિતિ જન્મે છે. એમના ઉદ્દેશ્યમાં એક તોષ નીચે મુજબની છે એ ચાલુ વિચારણામાં ખાસ ઉપયોગની નથી પણ અશોક નામના એક કરતાં વધુ સમ્રાટ થયા હોવા જોઈએ એવો પ્રશ્ન જન્માવે છે. એમ ન હોય તો 'Dharma Asoka' શબ્દ શા કારણે વપરાય ? આ રજા એમના શબ્દો—

One form of the Khotan tradition places Dharma Asoka 250 years after the Nirvana of Buddha, and makes him Contemporary with the Chinese Emperor Shehwangti, the builder of the Great wall, who came to the throne in 246 B.C.

ઉલટાસુલટી સાલવારી પરથી જે રાજ્યકાળ નિયત કરે છે તે આ પ્રમાણે છે—

ક્રમિક.	રાજવીનું નામ. (વાયુ પુરાણ મુજબ)	રાજ્યકાળ પોતાની વાયુ પુરાણ મુજબ	રાજ્યગારી ધારણા પર આવવાનું વર્ષ.	જણવા જેવી તોષ.
	શિશુનાગ.		B. C.	
1.	Sisunaga.	40	136 72 600	Nothing known.
2.	Sakavarna.	36		
3.	Kshemadharman	20		
4.	Kshattraujas	40		
5.	Bimbisara	28	28 528	Built new Rajagriha anax-ed; Anga; contemporary with Mahavira and Gautama Buddha.
6.	Ajtasatru	25	25 500	Parricide; death of Buddha, 487; built fort of Patliputra; wars with Kosala and Vaisali.
7.	Darsak (Harshaka)	25	25 475	Nothing known.
8.	Udaya	33	33 450	Built City of Patliputra.
9.	Nandivardhana	42	85 46 417	Nothing known.
10.	Mahanandin	43		
11.	Mahapadma & C.	}	100 50 371	
12.	1, 2 Generation			

અંક ૭-૮]

ઇતિહાસના અભ્યાસ

[૧૫૭]

ઉપરના આ લેખન પરથી સહજ જોઈ શકશે કે વાયુપુરાણનો આધાર લેવાયા છતાં વૈશિષ્ઠ્ય રચના કોઈ પણ વાતની થતી નથી. જૈન સાહિત્યમાં જે રાજવીઓ સંબંધમાં અતિ વિગતવાર નોંધ મળે છે અને જેમની આસપાસ સંખ્યાબંધ પ્રસંગો નોંધાયા છે તે ઉપરમાં સ્વીકાર્યા છે. નંદવંશનો પ્રશ્ન અને એ એ એ મૂકેલાં વર્ષ અદ્ધર છે. મારી સમજથી ઇતિહાસના આલેખન કાલે કાલગણના જેવું પુસ્તક તૈયાર થયેલ ન હોવાથી આ સંબંધમાં વધુ પ્રકાર પડી શક્યો ન હોય, પણ હવે તો એનો આધાર લઈ, બરાબર શું બલા જોડી શકાય તેમ છે. મારી જાણમાં છે તે મુજબ એ જાતનો પ્રયાસ 'પ્રાચીન ભારતવર્ષ' નામ પુસ્તકમાં શ્રીયુત નિભોવનદાસ લહેરચંદ શાહ તરફથી થયો પણ છે. અલગત, એ વાત સાચી છે કે શ્રીયુત શાહનાં કેટલાંક મંત્રો સાથે જાણીતા ઇતિહાસ-મહોદધિ આચાર્ય મહારાજ શ્રીવિશ્વેન્દ્રસરિ મળતા થતા નથી. પણ ઇતિહાસનો વિષય જ એવો છે કે જેમ શોધખોળ થતી રહે છે તેમ બાધેલાં અનુમાનો ફેરવવાં પડે છે. એક કાળે મનાતું હતું કે અંગ્રેજ આદિ યુરોપના વિદ્વાનોએ જે નોંધો કરી તે સો ટકના મુવર્ષ જેવી ગણાય, પણ એમાં કેવી ગલતીઓ સમાઈ હતી અને એમાંની કેટલીક તો સાવ ખોટી હતી. એ આજે કોનાથી અગ્નિ છે? આપણા દેશના પુરાતત્ત્વવિજ્ઞાનોએ એક કરતાં વધુ પ્રસંગોમાં એ ભૂલો સુધારી, ચોકસાઈવાળો ઇતિહાસ રચી ક્યો છે. જૈન સમાજમાંથી પણ એવા અભ્યાસી નીકળે તો જે કેટલીક ગેરસમજૂતીઓ થઈ છે અને ચાલુ રહી છે તે સુધારવાની સંપૂર્ણ તક છે. એ દિશામાં કામ કરવા સારું કાંતો શેઠ આજીંદગી કલ્યાણજીએ અથવા તો શ્રી જૈન સ્વેતાંબર કોન્ફરન્સ ખાસ ખાતું ઊભું કરી, નિષ્ણાનો શોધી, કામ હાથ પર લેવાની અગત્ય છે. એમાં જૈનધર્મની ઝાંઝી પ્રલાવના નથી જ. હવે પછી સીકંદરની વાત કહી, ઇતિહાસકાર આજળ વધતાં મૌર્યકાળ પર આવે છે. ચંદ્રગુપ્ત મૌર્યના સંબંધ એ શું કહે છે તે વિચારીએ તે પૂર્વે એટલું બહીં ભાર મૂકી જણાવીએ કે સમ્રાટ ચંદ્રગુપ્ત મૌર્ય જૈનધર્મનો પાકો અનુયાયી હતો અને તેનું રાજ્ય સ્થાપવામાં જમણા હાથનું કામ કરનાર મંત્રીશ્વર ચાણક્ય પણ જૈનધર્મ પાળનાર દ્વિજ હતો.

(ચાલુ)

જૈનધર્મે અહિંસાના સૌથી પહેલા નિયમની ઘેષણા કરી છે. એનો અર્થ એ છે કે મન, વચન અને ક્રિયાથી કોઈ પણ પ્રાણી, પશુ અથવા કોઈ, મંકોકાને પણ દુઃખ ન પહોંચાડવું. જૈનધર્મે સદાચારની જે શિક્ષા આપી છે એનાં કેટલાંક અંગ છે—અહિંસાનું પાલન, અંગીકૃત વ્રતોનું આચારણ, જ્ઞાન અને સંસ્કૃતિના પ્રચાર અર્થે દાન, નિરાશ્રિત તથા નિર્ધનના કષ્ટોનું નિવારણ તથા અનુચિત અને અનાવશ્યક પરિગ્રહ પર શોક-થોભા. અજ્ઞાન, અભિમાન તથા અહંકારનું નિરાકરણ અને વિનયના આરાધન પર ખૂબ જોર આપવામાં આવ્યું છે.

શ્રી: પી. એસ. કુમારસ્વામી રાજ

કુંડિનપુર

લેખક : પૂજ્ય સુનિમહારાજ શ્રીજંબૂવિજયજી

[ગતાંકથી પૂર્ણ]

મહાસતી દમયંતી

કોશલ દેશની કોશલા નગરીમાં રાજ્ય કરતા ઈક્ષ્વાકુવંશના નિષધ રાજાને સુંદરા નામની રાણીથી નલક અને કૂબર નામના બે પુત્રો હતા. આ ખાણુ વિદલદેશના કુંડિનપુર નામના નગરમાં મહાપરાક્રમી સ્ત્રીમરથ નામનો રાજા રાજ્ય કરતો હતો. તેને પુષ્પદંતી નામની પવિત્ર મનની રાણી હતી. આ રાણીથી એક પુત્રીરત્નનો જન્મ થયો હતો કે જેવું રાણીએ ગર્ભ સમયે જોયેલા સ્વપ્નને અનુસારે દમયંતી યાને દમયંતી નામ પાડવામાં આવ્યું હતું. દમયંતીએ પૂર્વજન્મમાં વીરમતીના ળવમાં અષ્ટાપદ ઉપર બંધને ચોવીજી તીર્થંકરોની પ્રતિમાઓને રત્નબદ્ધિત સુવર્ણમય તિલક ચઢાવ્યાં હતાં. તેના પ્રભાવથી આ ળવમાં જન્મની સાથે જ સૂર્યના જેવું તેજસ્વી તિલક દમયંતીના કપાળમાં પ્રગટ થયેલું હતું. ધીમે ધીમે વૃદ્ધિ પામતી તે કન્યા થોડા જ વખતમાં સર્વ કળાઓમાં પારંગત થઈ ગઈ. એક વખત તેના પુણ્યના પ્રભાવથી જેંચાયેલી શાસનદેવીએ તેને ભાવિ શ્રી-શ્રીશાંતિનાથ ભગવાનની સુવર્ણમય પ્રતિમા આપી અને તેની હંમેશાં પૂજા કરવા માટે કહ્યું. દમયંતીએ ધણા જ હર્ષથી પ્રતિમા લીધી અને ઘર દેરાસરમાં પધરાવી.

એમ કરતાં દમયંતી અઢાર વર્ષની વયની થઈ. તેથી તેના વિવાહ માટે ચિંતાતુર બીમરથ રાજાએ યોગ્ય વર મેળવવા માટે સ્વયંવર રચ્યો અને દેશ વિદેશના રાજાઓને

૧. આપણે ત્યાં કોશલ દેશ અને તેની મુખ્ય નગરી અયોધ્યા એ પ્રમાણે વર્ણન આવે છે. જૈનેતર સાહિત્યમાં એવું વર્ણન આવે છે કે—પહેલાં અયોધ્યાનું રાજ્ય કોસલ નામથી સંબોધવામાં આવતું હતું. પછી તેના ઉત્તર કોસલ અને દક્ષિણ કોસલ એવા બામ પડ્યા. રામચંદ્રજીના પુત્ર કુશી વિંધ્યાચલ પ્રદેશમાં કુશાવતી અથવા કુશસ્થલી રાજધાની કરી હતી. રામાયણ-મહાભારત વગેરે ગ્રંથોમાં આ દક્ષિણ કોસલનો ઉલ્લેખ આવે છે. દક્ષિણ કોસલની સર્પાંકા પૂર્વમાં ઉત્કલ (ઓરિસા) દેશ, પશ્ચિમમાં વિવર્કદેશ, ઉત્તરમાં ચેદિદેશ (અત્યારનો જમણપુર અને સાગર બિલ્લા આસપાસનો પ્રદેશ) અને દક્ષિણમાં કલિંગ-તેલંગ દેશ એવી હતી. આમાં ઉત્તરે વિંધ્યાચલથી દક્ષિણે તૈલંગણ સુધીનો તેમજ પશ્ચિમે નાગપુરથી પૂર્વમાં છત્તીસગઢ સુધીનો બધો પ્રદેશ આવી જતો. અયોધ્યાના કોશલદેશથી આ કોસલનો ભેદ જણાવવા માટે દક્ષિણ કોસલ નામનો ઉપયોગ થયો છે. એ જ પ્રમાણે કાશીકોશલ દેશ અથવા પ્રાકૃકોશલ દેશ નામનો ઉપયોગ પણ સાહિત્યમાં થયો છે. જૈન સાહિત્યમાં પણ કાશી કોસલનો ખાસ જ ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે.

અંક ૭-૮]

કુંડિનપુર

[૧૫૯]

આમંત્રણ મોકલ્યાં સ્વયંવરના અવસરે અનેક રાજ્યો અને રાજકુમારો આવી પહોંચ્યા. તે વખતે નિષધ રાજ પશુ પોતાના નલ અને કુબેર નામના બે પુત્રોને લઈને આવ્યા હતા. સ્વયંવર મંડપમાં અનેક રાજ્યોને જોતાં જોતાં છેવટે નળ રાજ પાસે આવીને પૂર્વ જન્મનો પ્રેમ હોવાથી નળ રાજના ગળામાં જ દમયંતીએ વરમાળ પહેરાવી. નળ-દમયંતીનો વિવાહ કરીને દાયજીમાં ઘણું દ્રવ્ય આપીને બીમરથ રાજ્યે જમાઈ અને પુત્રોને વળાવ્યાં. સમગ્ર પરિવાર સાથે નળ રાજ પોતાની કાશલા નગરી તરફ જઈ રહ્યા હતા તે વખતે રસ્તામાં જ સૂર્યાસ્ત થઈ જવાને લીધે ઘેર અંધારું વ્યાપી ગયું. અને બધું ભયંકર દેખાવા લાગ્યું. આ વખતે નલરાજના કહેવાથી દમયંતીએ પોતાના કપાળમાં રહેલા તિલકને ધસવાથી તે સૂર્ય જેવું પ્રકાશવા લાગ્યું અને તમામ અંધકાર દૂર થઈ ગયો. પછી આગળ જતાં પ્રતિમાધારી કાઉસગમાં જિભા રહેલા મુનિરાજ જેવામાં આવ્યા. તેમને વંદન કરીને નળ રાજ કાશલા નગરીએ દમયંતી સહિત કુશળક્ષેમપૂર્વક પહોંચી ગયા.

એક વખત આત્મકલ્યાણ સાધવાની ઇચ્છાવાળા નિષધ રાજ્યે મોટા પુત્ર નળને રાજ્યમાંથી ઉપર અને નાના પુત્ર કુબેરને સુવરાજપદ ઉપર સ્થાપીને ચારિત્ર અંગીકાર કર્યું. ગુણોનો ભંડાર નલ રાજ પ્રજાનું પિતાની જેમ પાલન કરતો હતો. પરંતુ તેને જુગાર રમવાનું ઘણું મોટું દુર્બંધન હતું. નાનો ભાઈ કુબેર ઘણો કપટી હતો. આકુળજીથી તો નળ રાજનું રાજ્ય પકાવી લઈ શકાય તેમ ન હતું એટલે જુગારમાં નળ રાજને હારાવીને સર્વ રાજ્ય પકાવી લેવાની તેની દુષ્ટ ભાવના હતી. નળ રાજ પાસાં બેલવામાં ઘણો કુશળ હતો તોપણ એક વખત પાપકર્મના ઉદ્દયથી બધી જ આજીવ્યોમાં હારવા લાગ્યો. દમયંતી રાણી અને સમગ્ર પ્રજાએ અટકાવવા છતાં છૂતમાં અતિઆસક્ત અનેલો નળ રાજ સમગ્ર રાજ્ય, અંગ ઉપરનાં ભૂપણો અને છેવટે દમયંતી સહિત આપું અંતઃપુર પણ જુગારમાં હારી ગયો. પછી દુષ્ટ કુબેરે કહ્યું કે તે સર્વ ગુમાવો દીધું છે માટે અહીંથી ચાલ્યો જ. નળરાજ પહેરેલા વસ્ત્રે ત્યાંથી ચાલી નીકળ્યા. દમયંતી નલ સાથે ચાલવા લાગી ત્યારે પહેલાં તો દુષ્ટ કુબેરે તેને અટકાવી. પાછળથી પ્રધાન પુરુષોની સલાહ મानीને દમયંતીને જવા દીધી. દમયંતી પણ પહેરેલા વસ્ત્રે નળ રાજ સાથે ચાલી નીકળી. પોતાના પ્રિય રાજ-રાણીને આવી દુઃખી સ્થિતિમાં જતા જોઈને આપું નગર ઉદાસ થઈ ગયું અને શોકથી રુદન કરવા લાગ્યું. પ્રધાન પુરુષો નળ રાજને વળાવીને શોકમય ચહેરે પાછા ફર્યા.

નગરની બહાર નીકળ્યા પછી કુંડિનપુરની દિશામાં ચાલતાં એક મોટી અટવી આવી. અને જણુ આ ભયંકર અટવીમાં પગે ચાલવા લાગ્યા. દમયંતીના કોમળ પગોમાં કંટા વાગી રહ્યા છે, લોહીની ધારાઓ નીકળી રહી છે અને નળ રાજ પહેરવાના વસ્ત્રને ફાડી ફાડીને તેના પગે પાટાઓ બાંધી રહ્યો છે.

પણ આમ કર્યાં સુધી ચલાય ? છેવટે દમયંતી ચાકી અને એક આડ નીચે બેઠી. નળ રાજ વસ્ત્રો પાંખો બનાવીને પવન નાખવા લાગ્યો. અટવી સો યોજન લાંબી હતી. હજુ તો પાંચ યોજન જ આવ્યા હતા અને પંચાણું યોજન કાપવાના બાકી હતા. તેટલામાં સૂર્ય અસ્ત થઈ ગયો અને રાત્રિ પડી. નળ આકર્તા પાંદડાં એકઠાં કરીને શય્યા બનાવી અને તેમાં દમયંતીને સુવાડી. ચાકેલી દમયંતી પણ જાંઘી ગઈ.

૧૧૦]

શ્રી જૈન સત્ય પ્રકાશ

[વર્ષ ૧૫

આ બાબુ નળ રાજ વિચાર કરવા લાગ્યો કે “ જે પુરુષ સાસરાનો આશ્રય લે છે તે અધમ મનુષ્ય કહેવાય છે, માટે પ્રાણી પશુ અધિક વહાલી દમયંતીને અહીંમાં જ ત્યજીને ખીજે ક્યાંય ચાલ્યો જઈ. દમયંતી પાસે તેનું રક્ષણ કરનારો શીલરૂપી મહા-મંત્ર છે તેથી તેને કશો જ ઉપદ્રવ નહીં થાય. ” આ પ્રમાણે વિચાર કરીને પોતાના રુધિર (લોહીથી) દમયંતીના વસ્ત્ર ઉપર આ પ્રમાણે અક્ષરો લખ્યા કે—“ હે વિવેકી ઉત્તમ આશ્રયવાળી પ્રિયા ! જે દિશામાં વડનું ઝાંઝ છે તે દિશાને માર્ગ વિદર્ભ દેશમાં જાય છે, અને કામ્પી બાબુનો માર્ગ કોશલ દેશમાં જાય છે. ખંનેમાંથી એક માર્ગે ચાલીને તારા પિતાને ધેર અથવા તારા સાસરે (મારા પિતાને ધેર) જ્યાં જવું હોય ત્યાં ગમે ત્યાં જજે. મારી એ ખંનેમાંથી એકે ય ઠેકાણે જવાની ઇચ્છા નથી. ” આ પ્રમાણે લખીને પશ્ચર જેવું હૃદય કરીને વારંવાર પાછું વાળીને દમયંતી તરફ જોતો નળ રાજ ત્યાંથી ચાલતો થયો.

સવારમાં દમયંતી જાગીને જુએ તો નળ રાજ ત્યાં નહીં. ધણો વખત થયો અને ધણી તપાસ કરી છતાં નળરાજનો પતો ન લાગવાથી હૃદયના એ દુઃક ધર્ષ જાય એવા તીવ્ર આઘાતથી દુઃખ અને શોકથી વ્યાપ્ત થયેલી દમયંતી મોટા સ્વરે રુદન કરવા લાગી. વિલાપ કરતી દમયંતી નળની શોધમાં બચકર અટવીમાં ફરી રહી છે તેવામાં નળ રાજએ જાણના છેકા ઉપર રુધિરથી લખેલા અક્ષરો તેના જોવામાં આવ્યા. વાંચીને નળ રાજ છોડીને ચાલ્યા મસા છે છતાં જીવંત છે એમ જાણીને ખુશ થયેલી દમયંતી પતિના આદેશ ઉપર અહુમાન રાખીને નળ રાજએ લખેલા અક્ષરોને વારંવાર આનંદથી જોતી જોતી જે દિશામાં વડ હતો તે દિશામાં કુંડિનપુર તરફ ચાલવા લાગી. રસ્તામાં અનેક મોટાં મોટાં બચકર કષ્ટો આવ્યાં, પણ દમયંતી અતુપમ શીલના પ્રભાવથી અંધાં કષ્ટોને પાર જિતરી મર્ષ. વચમાં એક રાક્ષસના કહેવાથી જાણ્યું કે પાર વષે નળનો મેળાપ થશે. દમયંતીએ એવો અભિગ્રહ કર્યો કે, “ જ્યાં સુધી મને નળનો મેળાપ નહીં થાય ત્યાં સુધી તાંબુલ, આબરણો, નિલેપન તથા વિગઈ હું મહણુ કરીશ નહીં. ” અને ઉપવાસાદિ તપશ્ચર્વા કરવા લાગી. છેવટે ચાલતાં ચાલતાં અચલપુર (એલિયપુર) આવી પહોંચી.

અચલપુરમાં (એલિયપુર ?)^૧ અહુપણું નામનો રાજ રાજ્ય કરતો હતો. તેને

^૧ મૂર્તિજનપુરથી ઉત્તરે ૪૫ માઈલ દૂર ૨૧/૧૮ ઉત્તર અક્ષાંશ અને ૭૭/૩૩ પૂર્વ રેખાંશ ઉપર એલિયપુર શહેર આવેલું છે. જૈનધર્મી ઈલ નામના રાજાએ સં. ૧૧૧૫માં સાતપુઠાની નીચે એલિયપુર શહેર વસાવ્યું હોવાની લોકોની માન્યતા છે. સં. ૧૩૫૧માં જ્યારે દેવગિરિ (દોલતાબાદ)નો રામદેવ રાજ અલ્લાઉદ્દીન ખીલજી પાસે હારી ગયો ત્યારે ઇંડમાં એલિયપુરનો પ્રદેશ તેણે અલ્લાઉદ્દીનને આપી દીધો હતો. ત્યારથી માંડીને અંગ્રેજોના હાથમાં આવ્યું ત્યાં સુધી આ શહેર મુસલમાનોના હાથમાં રહ્યું હતું. વરાડના સુબાનું તે પાટનમર ગણાતું હતું. આથી કેટલાક મુસલમાન લેખકોએ પણ આના સંબંધમાં લખ્યું છે. તવારીખ-ઈ-અમજદીના લેખકનું કહેવું છે કે ફૂલ રાજના નામ ઉપરથી ફૂલિયપુર અથવા ષલિયપુર નામ પડેલું છે. શ્રીવિજયદેવસરિ મહારાજના શિષ્ય શ્રીભાવવિજયજી મણી સં. ૧૭૧૫માં રચેલા શ્રીઅન્તરિક્ષપાર્શ્વનાથસ્ત્રોત્રમાં લખાયેલું છે કે—“ એલિયપુર નમરમાં ચંદ્રવંશી શ્રીપાલ નામે રાજ રાજ્ય કરતો હતો. તે પૃથ્વીનું

અંક ૭-૮]

કુંડિનપુર

[૧૧૧]

ચંદ્રમણા નામની રાણી હતી. આ રાણી દમયંતીની માફી થતી હતી. દમયંતીને જોઈને તેને ખલો સ્નેહ ઉત્પન્ન થયો. પરંતુ નળ રાજાની કાશલા નગરીથી અચલપુર ૧૪૪ સારી રીતે જાસન ચલાવતો હતો, તેથી લોકોએ ફલ્ગુ એવું તેવું નામ પાડ્યું હતું. અને અંતરિક્ષાની પ્રતિમાજીના પ્રભાવથી નીરાગી અનેલા તેણે સં. ૧૧૪૨ના મહા સુદ પ ના રવિવારે મહાધારી શ્રીઅભયદેવસુરિજીના (મહાધારી હેમચંદ્રસુરજીના ગુરુ) હાથે સાત અંગુલ ઊંચા રહેલા શ્રીઅંતરિક્ષાપાર્શ્વનાથ ભગવાનની જિનમંદિરમાં પ્રતિષ્ઠા કરાવી હતી.” આ સ્તોત્રના પ્રારંભમાં જાનવિજયજી બણી લખે છે કે આ બધો વૃત્તાંત મને પદ્માવતી દેવીએ આવીને સ્વપ્નમાં કહ્યો છે.

ફૂલા એટલે પૃથ્વી અને તેનો ફૂંચ એટલે રાજા એમ ફલ્ગુપુર ઉપરથી કાળક્રમે પલ્લિચપુર થઈ ગયું એ પણ બનવાજોગ છે અને તે પ્રમાણે વરાહમાં કેટલાક માને પણ છે (અહીં ફૂલ ફૂંચ=ઈલરાજા, અને ફલાનો ફૂંચ=પૃથ્વીનો રાજા એમ બંને સમાસ સંભવી શકે-છે એ ધ્યાનમાં રાખવું.) સં. ૧૫૮૫માં રચેલા શ્રીઅંતરિક્ષાના ઇંદમાં મુનિ શ્રીલાવણ્યસમય કવિ એલચપુરમાં એલમદેવ રાજા હતા એમ લખે છે. શીલવિજયજી તીર્થમાલામાં શ્રીઅંતરિક્ષાના વર્ણનમાં એલમરાવ લખે છે.

આમ છતાં આજના ઐતિહાસિક સંશોધકો નિશ્ચય અને ભારપૂર્વક કહે છે કે એલચપુર ઉપરથી જ પલ્લિચપુર નામ પડ્યું છે. કેટલાક મળી આવેલા તામ્રપટમાં પણ અચલપુર નામ છે. અમરાવતીની કોલેજના પ્રિન્સીપાલ મહામહોપાધ્યાય વી. વી. મીરાશી (V. V. Mirashi) કે જે ખાસ વિદ્વાન સંશોધક છે અને પહેલાં નામપુર યુનિવર્સિટીના સંસ્કૃત વિભાગમાં અધ્યક્ષ હતા તેમણે મારી સાથેની વાતચીતમાં ભાર-પૂર્વક કહ્યું હતું કે હવે તો સંશોધનથી નક્કી થઈ ગયું છે કે અચલપુરનું જ પલ્લિચપુર થયેલું છે. એની પુષ્ટિમાં તેમણે બધાં-યુ’ કે પ્રાકૃતપ્રકાશ બ્યાકરણમાં લ અને જ ના સંબંધમાં એક ઉદાહરણ આપે છે કે “ અચલપુર ને લોકો અલચપુર ખોલે છે.” આમ અલચપુરનું પછી પલ્લિચપુર થઈ ગયું છે.

પલ્લિચપુરથી ૬ માઈલ દૂર મુક્તાગિરિ નામનો પહાડ છે. જે વસ્તુતઃ સાતપુડાનો જ એક ભાગ છે. દિગંબરા અહીં સાદા તથા કોંક આત્માઓ મોક્ષે ગયા હોવાથી આને મિહલેત્ર માને છે. અને મેંદા (ધેટા) ની અહીં સદ્ગતિ થઈ હોવાથી તેને મેંદાગિરિ પણ કહે છે. અહીં ૫૦ થી વધારે નાનાં મોટાં જૈન મંદિરાં છે. સં. ૧૯૩૨ સુધી આનો વહીવટ એલિચપુર પાસે કરજગાંવના વતની શ્વેતાંબર જૈન માણેકચંદજી ડાંગા કરતા હતા એમ કહે છે. હમણાં તેમના પુત્રજી (મધ્યપ્રદેશના જ) એતુલ જિલ્લાના બંદોચારા ગામમાં રહે છે. હમણાં આ તીર્થ દિગંબરાના જ હસ્તક છે. પહેલાં અહીં દિગંબરા બહુ ઓછા આવતા હતા. પરંતુ હમણાં આનો મહિમા તેમનામાં ખલો વધેલો છે. દિગંબરાના ‘નિર્વાણક્રિતા’ ગ્રંથમાં પણ વાત આવે છે કે અચલપુરની પાસે સાત તથા કોંક આત્માઓ મેંદાગિરિ પર મોક્ષે ગયા છે.

આ વગેરે ઉલ્લેખોથી આ શહેરનું મૂળ નામ અચલપુર છે એમ સંશોધકો નક્કી કરે છે.

૧૬૨]

શ્રી જૈન સત્ય પ્રકાશ

[વર્ષ ૧૫]

યોજન દૂર હોવાથી દમયંતીનું આગમન અહીં ન સંભવે એમ તેણે મનથી માની લીધું છતાં પોતાની બાણેજ દમયંતી સમાન લાગતી તેનું પુત્રીની જેમ પાલન કરવા લાગી. દમયંતી પણ પોતાનું સ્વરૂપ પ્રગટ કર્યા વિના જ રહેવા લાગી.

કેટલાક કાળે દમયંતીના પિતા બીમરથ રાજને અચર પડી કે—“નલ રાજ જુગારમાં સર્વસ્વ હારી ગયા છે અને દમયંતીને લઈને કોઈક અટવીમાં ગયા છે. ત્યાર પછી જીવે છે કે મરી ગયા છે એની કોઈને અચર નથી.” રાજ-રાણી આ સમાચાર સાંભળી બહુ દુઃખી થયા અને વિલાપ કરવા લાગ્યા. પછી એક ચતુર માણસને નલ રાજની શોધમાં મોકલ્યો. તે ફરતો ફરતો અચલપુરમાં આવી પહોંચ્યો. ત્યાં તેણે દમયંતીની માથા ચંદ્રયજ્ઞાને બધી વાત કહી તેથી તે પણ બહુ દુઃખી થઈ. તેટલામાં તે ત્યાં જ રહેલી દમયંતીને તેણે તરત જોળખી કાઢી અને બધા જ બહુ ખુશી થયાં. પછી ત્યાંથી દમયંતીને લઈને એ માણસ કુન્દિનપુરમાં આવ્યો. માતા-પિતા અને પુત્રી ત્રણેનો મેળાપ થયો. દમયંતી માતાને ગળે વળગીને ખૂબ રડી. પછી નલની જ શોધ કરતી અને રાહ જોતી પિયરમાં કાળનિર્ગમન કરવા લાગી.

આ બાબુ નલ રાજ દમયંતીને છોડીને અરણ્યમાં ભ્રમણ કરતા હતા ત્યારે એક વખત મોટો દાવાનળ તેમના જોવામાં આવ્યો. ‘નલ રાજ! મારું રક્ષણ કર, મારું રક્ષણ કર’ આવો દાવાનળમાં બળતા એક સર્પનો મનુષ્યભાષામાં અવાજ સાંભળીને ઘણા આશ્ચર્યથી નળ રાજએ તેને બહાર કાઢ્યો. બહાર કાઢતાં જ સર્પ કરડ્યો અને તેના વિષથી નલ રાજનું સર્વ અંગ કુરૂપ-કુબકું બની ગયું. પછી સર્પના સ્થાને એક દેવ પ્રગટ થયો અને બોલ્યો કે ‘હું તારો પૂર્વભવનો પિતા નિષેધ છું. અને ચારિત્ર પાળીને ઘણાં લોકમાં દેવપણે ઉત્પન્ન થયો છું, અવધિજ્ઞાનથી તારી દુઃખી સ્થિતિ જોઈને આવ્યો છું અને તારા પૂર્વના શત્રુ રાજએ તને ઉપદ્રવ ન કરે તેટલા માટે મેં જ આ તારું રૂપ બદલી નાખ્યું છે.’ એમ કહી દેવે એક રત્નકરંડક અને શ્રીફળ આપીને કહ્યું કે “ન્યારે મૂળ સ્વરૂપમાં આવવાની તારી ઈચ્છા થાય ત્યારે કરંડિયામાંથી આમૂષણો કાઢીને તેમ જ શ્રીફળ ફેડી તેમાંથી વજ્ર કાઢીને તું પહેરજો એટલે મૂલ સ્વરૂપ પ્રાપ્ત થઈ જશે.” દમયંતી પણ એના પિયર કુન્દનપુરમાં પહોંચી ગઈ છે વગેરે વૃતાંત અર્થે કહી સંભળાયાંને દેવ અદૃશ્ય થઈ ગયો.

નળ રાજ અહીંથી નીકળી સુસુમાર નગરે આવ્યો અને ત્યાંના દ્વિપણું રાજને ત્યાં રસોઈઓ થઈને રહેવા લાગ્યો. નળ રાજ રસોઈમાં ઘણો જ કુશળ હતો. સૌરીવિદ્યાના પ્રભાવથી અગ્નિના સ્પર્શ વિના તડકામાં વસ્તુઓ મૂકીને સૂઈના તાપથી જ તે રસોઈ પકાવી જાણતો હતો. અત્યારે પણ નલનું પાકશાસ્ત્ર પ્રસિદ્ધ છે. મહોન્મત તોફાની હાથીને વશ કરવાની પણ નલ રાજમાં કળા હતી. દ્વિપણુંને પહેલાં તે શંકા આવી કે આવી રસોઈ નળ સિંવાય બીજું કોઈ જ કરી જાણતું નથી. પરંતુ સુસુમાર નગરથી નળ રાજની કાસલા નગરી વચ્ચે બસો યોજનનું અંતર હોવાથી નળનું આગમન અહીં ન સંભવે એમ તેણે પોતાના મનનું સમાધાન કર્યું.

આ બાબુ ધીમે ધીમે સર્વત્ર વાર્તા ફેલાઈ ગઈ કે દ્વિપણું રાજનો રસોઈ ઓ નળ રાજની જેમ સૂઈપાક રસોઈ કરી જાણે છે. દમયંતીના કાને પણ આ વાત પહોંચી

અંક ૭-૮]

કુંડિનપુર

[૧૧૩]

એટલે તે વિચાર કરવા લાગી કે નલ સિવાય ખીજ કોઈને જ સૂર્યપાક રસોઈ આવડતી નથી, માટે એ ગુપ્તવેશે રહેલા નળ રાજા જ હોવા જોઈએ. તેણે આ બધી વાત તેના પિતા બીમરથ રાજાને કહી. એટલે બીમરથ રાજાએ કોઈ પણ ઉપાયે નળને કુંડિનપુર લાવવા માટે દમયંતીના ખોટા સ્વયંવર કરવાનું નક્કી કર્યું અને દ્વિપર્ણુ રાજાને સ્વયંવરના આગલે દિવસે જ આમંત્રણ પહોંચાડ્યું કેમકે બીમ રાજાને ખાતરી હતી કે સુસુમાર નગર ધણું જ દૂર હોવા છતાં પણ જો દ્વિપર્ણુ રાજાનો રસોઈઓ નળ રાજા જ હશે તો નળ રાજા અશ્વવિદ્યાનો જાણકાર હોવાથી ખીજે જ દિવસે જરૂર અહીં આવી પહોંચશે.

આ બાબુ દ્વિપર્ણુ રાજા પાસે સ્વયંવરમાં આવવાનું આમંત્રણ પહોંચી ગયું અને તે ઘણી ચિંતામાં પડી બધે કે આવતી કાલે કુંડિનપુર પહોંચવું શી રીતે? કુખડા રસોઈઆએ રાજાને કહ્યું કે તમે કશી ચિંતા ન કરશો. હું આવતી કાલે જ તમને કુંડિનપુર પહોંચાડી દર્શિ જોમ કહીને ખે અશ્વો લાગીને અશ્વવિદ્યાના જાણકાર નલ રાજાએ એના પવનવેગથી ઘોડા દોડાવ્યા કે ખીજે દિવસે સવારમાં જ કુંડિનપુર પહોંચી ગયા. દ્વિપર્ણુ રાજા આવ્યાની ખબર પડતાં જ બીમરથ રાજાએ આવીને સત્કાર કર્યો અને તેના રસોઈવાની સૂર્યપાક રસોઈ જોવાની ઈચ્છા પ્રદર્શિત કરી. એટલે દ્વિપર્ણુ રાજાના કથનથી નલ રાજાએ પણ રસોઈ બનાવી. બધા જમ્યા. દમયંતી પણ જમી. દમયંતીએ તેના પિતાને કહ્યું કે નક્કી આ નળ રાજા જ છે. પણ કર્મના દોષથી જ શરીર કુખડું અને કુરૂપ થઈ ગયું લાગે છે. પછી દમયંતી રસોઈઆને ધરતી અંદર લઈ ગઈ; અને યોદ્ધા કે તમે જ નલ રાજા છો. ત્યારે નળે પણ કરંદિચામાંથી આભૂષણો કાઢીને અને શ્રીફળ ફોડીને તેમાંથી દેવદ્રવ્ય વગેરે કાઢીને પહેરી લીધાં અને મૂળ અસલનું રૂપ પ્રાપ્ત થઈ ગયું. દમયંતી અને નલ રાજા બંને ખૂબ ખુશી થયાં. દમયંતીના માતા-પિતા વગેરે પણ ધણાં જ ખુશી થયાં.^૧

ત્યાર પછી ત્યાં કેટલોક વખત રહીને બીમરથ વગેરે રાજાઓનું સૈન્ય એકઠું કરીને પોતાનું મૂળ રાજ્ય પાછું મેળવવા માટે નલ રાજાએ કોશલા નગરી તરફ કુંડિનપુરથી પ્રયાણ કર્યું. અનુક્રમે પોતાની નગરીએ જઈ પહોંચ્યા. ત્યાં નળ રાજાનો વિજય થયો. છતાં ગુણનાં નલ રાજાએ પોતાના નાના બંધુ કુમેરને પહેલાંની જોમ યુવરાજ બનાવ્યો. ત્યાર પછી ધણા હજારો વર્ષ સુધી નલ રાજાએ રાજ્ય ભોગવ્યું. છેવટે પુષ્કર નામના પુત્રને ગાદીએ સ્થાપીને નળ અને દમયંતી બંનેએ દીક્ષા લીધી. અંતે અંતેએ અનશન કર્યું. નળ રાજા કાળ કરીને કુમેર દેવ થયા અને દમયંતી કાળ કરીને કુમેરની દેવી થઈ. પછી દમયંતી ત્યાંથી ચલીને પૈઠાલપુર નગરમાં હરિશ્ચંદ્ર રાજાની લક્ષ્મીવતી નામની મટરાણીની કુશ્વિથી કનકવતી નામની પુત્રીરૂપે ઉત્પન્ન થઈ. કનકવતીના ભવમાં કૃષ્ણ વાસુદેવના પિતાં વસુદેવ રાજાને પરણી હતી, અને છેવટે ચારિત્ર ગ્રહણ કરીને સર્વ ક્રોધોના નાશ કરીને કનકવતી રાણી મોક્ષમાં ગયાં છે.

^૧ દમયંતી સંબંધી કથાનક વેદિકાને ત્યાં પણ છે. કેટલીક વાતો જોને સાથે મળતી છે, બ્યારે કેટલીક વાતોમાં ભેદ આવે છે. વિશેષ જાણવાની ઈચ્છાવાળાઓએ અહાલારતનું વનપર્વ (અધ્યાય ૫૩ થી ૭૬ માં અધ્યાય સુધી) તથા નૈવેદ્યકાવ્ય વગેરે જોવાં.

મહાસતી રુકિમણી

૧ ૨ ૩ ૪ ૫
પડમાર્ચઈ ય ગોરી ગંધારી લક્ષ્મણા સુલીમા ય ।

૬ ૭ ૮ ૯ ૧૦
જંબૂર્ણઈ સચ્ચમામા રુપિણી કણ્ઠકુમહિસીચા ॥

આ કથાથી ભરહૈસરમાં કૃષ્ણ રાજની જે મોક્ષમામી આઠ પટરાણીની આપણે સ્તુતિ કરીએ છીએ તે પૈકીની મહાસતી રુકિમણીનો જન્મ કુંડિનપુરમાં બીષ્મક રાજની યશોમતી નામની રાણીથી થયો હતો. યોગ્ય વયમાં આવતાં કૃષ્ણનાં શુભુમાન સાંભળીને રુકિમણીની ઈચ્છા કૃષ્ણને જ પરણવાની હતી અને કૃષ્ણની પણ રુકિમને પરણવાની ઈચ્છા હતી. પરંતુ રુકિમણીને એક રુકિમ નામનો ભાઈ હતો. તે કૃષ્ણનો વિરોધી હતો અને તે એટલો બધો ઉદ્દામ હતો કે તેનો પિતા બીષ્મક રાજ પણ તેનાથી ડરતો હતો. જ્યારે કૃષ્ણે દૂત મોકલીને રુકિમણી માટે માગણી કરી ત્યારે રુકિમણીએ કહ્યું કે 'મારી બહેનની માગણી કરતાં એ કૃષ્ણ જોવાળિયાને કેમ શરમ આવતી નથી? મારી બહેનને તો મૈત્રિ દેશના રાજ શિશુપાલને આપીશ.' રુકિમએ પોતાની બહેનને પરણવા માટે શિશુપાલ રાજને બોલાવ્યો અને તે પણ મોટા સૈન્ય સાથે કુંડિનપુર આવી પહોંચ્યો.

આ બાબુ રુકિમણીની ઈચ્છા કૃષ્ણને જ પરણવાની હોવાથી તેની કૃષ્ણે ગુમ રીતે માણસ મોકલીને કૃષ્ણને કહેવરાવ્યું કે—'મહા સુદ ૮ના દિવસે નામપૂજના બહાને કુંડિમણીને લઈને નગરની બહાર આવીશ ત્યાં તમે બરાબર આવી પહોંચજો અને રુકિમણીને લઈ જાઓ.' કૃષ્ણ પણ બળદેવને સાથે લઈને રથમાં બેસીને બરાબર આવી પહોંચ્યા અને ત્યાં આવેલી રુકિમણીને રથમાં બેસાડી દીધી. પાછળ દાસીઓએ મોટથી ધૂમો પાડવા માંડી કે 'કૃષ્ણ રુકિમણીનું' હરણ કરી જાય છે. રુકિમ રાજ આ સમાચાર સાંભળી લાલચોળ થઈ ગયો અને શિશુપાલ સાથે પોતાનું સૈન્ય લઈને કૃષ્ણની પાછળ પડ્યો. અને રસ્તામાં કૃષ્ણનો ભેટો થઈ ગયો. આ વખતે બળદેવે કૃષ્ણને કહ્યું કે તમે રુકિમણીને લઈને ચાલ્યા જાઓ. કુંડિમણી શત્રુઓની ખબર લઈ ધું. એટલે કૃષ્ણ દારકા તરફ ચાલી નીકળ્યા.

એટલામાં રુકિમ સૈન્ય સાથે ત્યાં આવી પહોંચ્યો. એટલે બળદેવે મુશળ ઉગામીને એવો તો સપાટો લગાવ્યો કે રુકિમ અને શિશુપાલની બધી સેના પલાયન કરી મઈ, પછી બળદેવ સુખે દારકામાં ઘેર પહોંચી ગયા. રુકિમ રાજ પરાબજ પામવાને લીધે લજ્જાથી કુંડિનપુર પાછો ન ગયો, પણ ત્યાં જ લોજકટ રનામનું નગર વસાવીને રહ્યો. રુકિમણીનો

૧. જન્મપુર અને સામર બિલ્લાની આસપાસનો પ્રદેશ પહેલાં જેદિ દેશ હતો એમ શંકાધકાનું કહેવું છે.

૨. અમરાવતીની પશ્ચિમે સાત માર્ગલ દૂર ભાતકુલી ગામ છે તે જોજકટ છે એમ કહેવામાં આવે છે. ત્યાં રુકિમનું એક મંદિર પણ છે.

૩. રુકિમણી હરણની વાત જાણે તરેમાં પણ આવે છે. તેમના જ મંથેમાં ભેદ છે. કેટલાક મંથેમાં આપણને મળતી વાત આવે છે. તે કેટલાકમાં ભુદી આવે છે. વિશેષ ભણવાની ઈચ્છાવાળાઓએ હરિવંશ પુરાણ વગેરે જોઈ લેવાં.

અંક ૭-૮]

કુંડિનપુર

[૧૬૫]

પુત્ર પ્રહુગ્ન પણ કૃતકળાથી રુકિમ રાજાની વૈદ્યાનાં નામની પુત્રીને પરણ્યો હતો. રુકિમ અને કૃષ્ણને છેવટ સુધી વૈર રહ્યું છે. જ્યારે પાંડવ-કૌરવોતું મહાયુદ્ધ થયું ત્યારે પણ રુકિમ કૌરવોના પક્ષે રહીને લડ્યો હતો.

છેવટે મહાસતી રુકિમણીએ શ્રીતેમિનાથ ભગવાનની દેશના સાંભળી વૈરાગ્ય ધવાથી દીક્ષા લીધી હતી અને અંતે કર્મક્ષય કરીને રુકિમણી મોક્ષમાં ગયા છે.^૧

વર્તમાનકાળે કુંડિનપુર

કુંડિનપુરનો પ્રાચીન વૈભવ તો અત્યારે નષ્ટ થઈ ગયો છે. પરંતુ સ્થાન એવું એ જ કાયમ છે. કુંડનપુર વર્ધાર (વરદા) નદીના પશ્ચિમ કિનારે અરાવર નદી કાંઠે જ આવેલું છે. અત્યારે તો નાનકડું ગામકું જ રહ્યું છે. માત્ર દોહસો ઘરની બધી મળીને વસ્તી છે. પણ વૈદિકામાં ધણું મોટું તીર્થધામ માનવામાં આવે છે. નદીકિનારે જ વિદ્યાલ (કૃષ્ણ)-રુકિમણીનું મંદિર છે તથા ધર્મશાળા છે. કાર્તિકી પૂર્ણિમા ઉપર દર વર્ષે આ મંદિરમાં મોટા મેળો ભરાય છે અને તે વખતે લાખથી પણ વધારે માણસો ભેગાં થાય છે. આ મંદિરથી થોડે જ દૂર એક અગ્નિશત્રુ મંદિર છે. એવી દંતકથા કહેવામાં આવે છે કે અહીં રુકિમણી પૂજા કરવા આવી હતી અને અહીંથી જ કૃષ્ણે રુકિમણીનું 'હરણ કર્યું' હતું.^૩ કુંડનપુરને કૌંડિન્યપુર પણ કહે છે. એમ માનવામાં આવે છે કે પ્રાચીન નગર જમીન નીચે ઢટાયેલું છે. કવચિત્ કવચિત્ પ્રસંગે ખોદતા પ્રાચીન અવશેષો પણ આસપાસમાંથી મળી આવે છે. કુંડિનપુર પહેલાં ધણું જ મોટા વિસ્તારમાં પથરાયેલી વૈભવશાહી નગરી હતી. વિદર્ભદેશના ઈતિહાસની શરૂઆત કુંડિનપુરથી જ થાય છે એમ કહીએ તો પણ અતિશયોક્તિ નથી.

૧. આ ઉપરાંત વૈદિકાની માન્યતા પ્રમાણે રામચંદ્રના પિતા દશરથ રાજાની માતાનું નામ હન્દુમતી હતું અને તે વિદર્ભ દેશના રાજાની પુત્રી હતી એમ માનવામાં આવે છે. પણ જોતોતો ત્યાંતે વાત નથી. રઘુવંશનો કોઈ સર્ગ જેમણે વાંચ્યો છે તેઓ હન્દુમતીના સ્વયંવર વગેરેના વર્ણનથી સુપરિચિત છે. હન્દુમતીની જન્મભૂમિ પણ કુંડિનપુર જ છે

૨. વર્ધા નદીનું વરદા અથવા વિદર્ભ એવું પ્રાચીન નામ મળે છે. અમરાવતી અને વર્ધા જિલ્લા વચ્ચે વર્ધા નદી આડી પડેલી છે. વર્ધા નદીના નામ ઉપરથી જિલ્લાનું નામ પણ વર્ધા છે. જે વર્ધા શહેર છે તેનું મૂલ નામ તો પાલકવાડી હતું પણ વર્ધા જિલ્લાનું સુખ્ય શહેર હોવાથી પાછળથી તેનું નામ વર્ધા કહેવામાં આવ્યું છે.

વિદર્ભદેશનું હમણાં જે વરાહ નામ પ્રચલિત છે તે વિષે ધણી ધણી કલ્પનાઓ ચાલે છે. પહેલાનાં સંસ્કૃત સાહિત્યમાં વરદાતટ એવું નામ મળે છે. આર્યન-દ-અકબરાના કર્તા અશુલકબલ વર્ધાતટનું વરાહ થયું છે એમ કહે છે. કેટલાક વિદર્ભનું વરાહ થયું છે એમ કહે છે.

૩. એક એવી પણ દંતકથા ચાલે છે કે ઉમરાવતીમાં એક મોટું ઝંઝાવાદનું મંદિર છે. કુંડિનપુરનો વિસ્તાર ધણે દૂર સુધી હતો તેથી ઝંઝાવાદનું દેવળ કુંડિનપુરની પાસે જ હતું અને ત્યાંથી કૃષ્ણે રુકિમણીનું 'હરણ કર્યું' હતું, પણ આ દંતકથા સાચી બાગતી નથી.

૧૯૬]

શ્રી જૈન સત્ય પ્રકાશ

[વર્ષ ૧૫

અત્યારે કોઈ આપણી જૈન વસ્તી કુંડનપુરમાં નથી. પણ વિકૃત-રુદ્ધિમણીના મંદિરની બેઠે જ નદીકિનારે એક દિમંચર જિનમંદિર વિરાજે છે. તેમાં મૂલનાયક શ્રીમહાવીરસ્વામી ભગવાન છે. આ બધું અમે નજરે જોયું છે.

આ સ્થાન અમરાવતી જિલ્લાના ચાંદર તાલુકામાં ૨૦/૫૮ ઉત્તર અક્ષાંશ અને ૭૮/૯ પૂર્વ રેખાંશ ઉપર આવેલું છે. મરાઠી ભાષા બોલતા અને અત્યારે મહારાષ્ટ્રના એક ભાગરૂપે મજબૂતા વરાક દેશના વૈદિકામાં (હિંદુઓમાં) તીર્થ હોવાને લીધે આ સ્થાન સુપ્રસિદ્ધ હોવા છતાં પણ આશ્ચર્યની વાત છે કે ખીબ દેશની તો વાત દૂર રહી પણ પુના ખાલુના ખુદ મહારાષ્ટ્ર દેશમાં જ હમણાં સુધી આ સ્થાનની કશી ખબર ન હતી અને આ સ્થાન શોધવા માટે સંશોધકોના અનેક તર્કવિર્તકો ચાલતા હતા. ધણીવાર એવું બને છે કે તે સ્થાનની આસપાસના લોકોમાં તેની પ્રસિદ્ધિ હોય છે, પણ દૂરના લોકોને કશી ખબર હોતી નથી. માટે આવાં પ્રાચીન સ્થાનોની કાળજી અને પ્રયત્નપૂર્વક શોધ થતી રહે અને પ્રગટમાં આવે એ ખાસ ઇચ્છનીય અને પ્રશંસનીય છે કે જેથી આપણા સાહિત્યમાં આવતી વાતો અને હકીકતો ધણી વિશ્લેષ અને સ્પષ્ટ થાય.

અંતે ભરહેસરની નીચેની ગાથા લખીને જ આ લેખ સમાપ્ત કરીશ.—

इच्छामहासईओ जयति अकलंकसीलकलिआओ ।

अज्जवि वज्जइ जासि जसपडहो तिहुअणे सयले ॥

સં. ૨૦૦૬, ફાલ્ગુનશુક્ર વદ્યમી
(નમિલિનમિમોક્ષદિન)
મુ. આર્વી (જિલ્લા-વધવી)

મુનિરાજશ્રી ધ્રુવનવિજયાન્તેવાસી
મુનિ જંબૂવિજય

[અનુસંધાન પાત્ર ૧૭૪ થી ચાલુ]

(૨) સંવત ૧૪૨૨ વર્ષે વૈશાખ સુદિ ૩ સોમે ઉપકેશજ્ઞાતિ બાંમગોત્રે સં૦ દેવાલ સુત સં૦ બોદિથ પુ૦ સં૦ નાનિગ ભા૦ નયણાદેવિ પુત્ર સા૦ મૃમાકેન આત્મધેયોડર્ય શ્રીસુમતિનાથર્ષિવં કારિતં પ્રતિષ્ઠિતં । શ્રીતપાગચ્છે । શ્રીરત્ન-શેક્ષરસૂરિપદે શ્રીહેમહંસસૂરિભિઃ ॥

(૩) સં૦ ૧૫૨૫ વ૦ વૈ૦ શુ૦ ૬ શ્રીઆ(આં)ચુલ્હીવાસ્તવ્ય શ્રીસી(શ્રી) માલજ્ઞાતીય શ્રે૦ નાસળ ભાર્યા લાલી સં૦ શ્રે [૦] આસા ભા૦ રૂપા ભા૦ રેગાદે સમસ્તકુટુંબ જીરાપલી

ઉપરોક્ત પ્રતિમા-લેખો ચૈકાના ૭ લેખોમાં આતરોલી ગામને ઉલ્લેખ છે. આ ઉલ્લેખો ઉપરથી સંવત ૧૫૨૫ માં અને સંવત ૧૬૯૭ માં પણ જૈનોની આતરોલીમાં જાહેરાતો કરી તેમ સાબિત થાય છે. હાલમાં અમદાવાદમાં વસતા આતરોલીના રહેવાસી જૈનો ઘણા શ્રીમતો છે. તેઓને આતરસુખાના દેરાસરના જીર્ણોદ્ધારમાં સહાય કરીને પુણ્યપાત્રન કરવાની આ ઉત્તમ તક છે અને આશા રાખું છું કે આ લેખ વાંચનાર જૈન ભાઈઓ પોતાનાથી બની શકતી મદદ આ જીર્ણોદ્ધારના કાર્યમાં આપીને શ્રીયુત પોષ્ટકાલભાઈના તથા ડૉ. દાણીના આ જીર્ણોદ્ધારના પુણ્યકાર્યમાં મદદગાર થશે.

ગુજરાતમાં ખેતીનો જન્મ*

લેખક : શ્રીચુત પં. લાલચંદ ભગવાન ગાંધી

આ વિષય સમયોચિત હોઈ પ્રાચીન ગુજરાતના ઇતિહાસની દૃષ્ટિએ પણ વિચારવા જેવો છે. ખેતીની ઉત્પત્તિ અથવા અન્ન આદિના ઉત્પાદન ઉપર મનુષ્યોના કિંમતી જીવનનો આધાર છે. જીવનનિર્વાહની જરૂરી ચીજોની જ્યારે અછત હોય, અથવા તેની પ્રાપ્તિ દુર્લભ થાય, ત્યારે તેની મહત્તા, કિંવા કિંમત અધિક સમજાય છે.

અન્નની મહત્તા

એવું કહેવામાં આવે છે કે—શ્રીરામચંદ્રજીએ વનવાસમાંથી પાછા ફરીને જ્યારે અયોધ્યામાં પ્રવેશ કર્યો, ત્યારે સામે આવેલા મહાજનોને ધાન્યના કુશલ-સંબંધમાં પ્રશ્ન પૂછ્યો હતો; એથી મહાજનો એક-બીજાની સામું જોઈ હસ્યા હતા. કેટલાકે દિવસો પછી શ્રીરામચંદ્રજીએ તેમને બોલ્યાં માટે નિમંત્રણ આપી, રતોથી ભરેલા થાળ પીરસાવી જમવા કહ્યું. એ જોઈ તેઓએ જણાવ્યું કે—‘આ નવી રસોઈ જમી શકાતી નથી.’ પછી શ્રીરામચંદ્રજીએ પોતે પૂછેલા અન્નના કુશલનો આશ્ચર્ય સમજાવ્યો કે—‘જેની ઉત્પત્તિ દુર્લભ છે, છતાં જેનો વ્યય પ્રતિદિન હોય છે, તે અન્ન, સર્વ રતોમાં પ્રધાન ગણાય; તેનું ધરમાં કુશલ રહેતું—એ અસંત જરૂરી છે. અન્ન એ ખરેખર પ્રાણીઓના પ્રાણ છે, અન્ન એ ઓંચ છે, અન્ન એ સર્વ સુખોની ઓંચ છે. અન્ન-સમાન રત્ન હવું નહિ, અને થશે પણ નહિ.’ પૃથ્વીમાં જલ, અન્ન અને સુભાષિત એ ત્રણ ખરાં રત્નો ગણાય છે.

પૂર્વ ઇતિહાસ

દુર્હવ-યોગે વરસાદ આદિના અભાવે પૃથ્વીમાં જ્યારે ખેતીની ઉત્પત્તિ થતી નહિ, ત્યારે પરિસ્થિતિ કેવી વિકટ થઈ પડતી? અને તેવા વિષય સમયમાં જગતના જ્ઞાતા જ્ઞાનવોએ, તથા ગુજરાતના આદિ (પૂર્વ) જ્ઞાનવોએ પોતાની ઉચિત ફરજ કઈ રીતે બજાવી હતી? એ આપણે જાણવું જોઈએ.

બાર વર્ષી દુકાળ

વિક્રમની બીજી સદીમાં બાર વર્ષો સુધી અત્યંત ભયંકર દુકાળ પડ્યો હતો. તે વખતની દુર્હવા કદાચ આપણી કલ્પનામાં ન આવી શકે, તેનું વર્ણન કરી શકાય નહિ. હનુરોનાં મરણો થયાં અનેક મુનિ-મહાત્માઓએ પરમાત્માનું ધ્યાન ધરતા અનશનો કર્યાં, કહે છે કે—તે સમયે શક્તિશાલી વૃક્ષવામીએ પોતાની વિદ્યા-શક્તિનો સદુપયોગ કર્યો હતો. આકાશ-ગામિની વિદ્યાદારા સંધને સુભિક્ષુપુરીમાં પહોંચાડ્યો હતો. પોતાના મુખ્ય

* આલ્ક ઇરિયા રેડિયા—ખરોડા સ્ટેશનથી ‘ગુજરાતનો આદિ જ્ઞાનવ’ એ લખેલું ગ્રંથમાં તા. ૧૧-૨-૫૦ જ થી પા. પં. લાલચંદ ભગવાન ગાંધીએ કરેલું પ્રવચન.

૧૯૮]

શ્રી જૈન સત્ય પ્રકાશ

[વર્ષ ૧૫

શિષ્ય વજ્રસેનસુરિને મુનિ-સમુદાય સાથે અન્યત્ર વિહાર માટે રાજા આપી, અંત સમયમાં તેઓએ સુકાશ (સુકાળ) યવાની યજ્ઞના કરી હતી કે—'જે દિવસે તમે લાખ મૂલ્યના ઝોહન (ભાત)માંથી ભિક્ષા મેળવે, તેને ખીજે દિવસે સુકાળ થશે, એમ સમજાવે.' કોકણનું સુપારક પત્તન, જે હાલમાં મુંબઈ પાસે નાલ-સોપારા નામથી ઝોળખાય છે, ત્યાં એવી ઘટના યની. ત્યાંના શ્રીમાન શેઠ જિનહત્ત, પત્ની ઇશ્વરી અને નાજેન્દ્ર, ચંદ્ર નિવૃત્તિ, વિલાધર એ નામના ચાર પુત્રો સાથે કુબ્જાળના ત્રાસથી કંટાળી ગયા હતા; તેઓ લાખ રૂપિયાના મૂલ્યથી ઝોહન (ભાત) પકાવીને, જીવન-સમાપ્તિ માટે તેમાં ઝેર ભેળવવાની તૈયારીમાં હતા, પરંતુ સદ્બાણે તે પહેલાં સમયસર શ્રીવજ્રસેનસુરિ ત્યાં ભિક્ષા માટે આવી ચડયા. તેઓએ યાની ગુરુની આગાહી કહી તેમને તેમ કરતાં અટકાવ્યા, તેમનાં જીવન અચાલ્યાં. યાનીની બલિબંધની વાણી પ્રમાણે ખીજ દિવસના પ્રભાતમાં પરદેશમાંથી વહાણોદારા કુબ્જાળ ધાન્ય આવતાં સુકાળ પ્રવર્ત્યો હતો.

[તે કુટુંબે પાછળથી પ્રવળના સ્વીકારી આત્મહતિ સાધ્યું હતું. શ્રીહેમચંદ્રાચાર્યના સંસ્કૃત પરિશ્લિષ્ટપર્વ વગેરેમાં તેના ઉલ્લેખો છે.]

ત્રણ વરસના કુકાળમાં જગડૂશાહે.

વિક્રમની ચૌદમી સદીમાં સં. ૧૩૧૨ વીત્યા પછી સં. ૧૩૧૩થી સં. ૧૩૧૫ એ ત્રણ વર્ષો સુધી ભયંકર કુકાળ પડ્યો હતો. લલભલા રાજા-મહારાજાઓ પણ તે વખતે મુંઝાઈ ગયા હતા. બદ્રેશ્વર (કચ્છ)ના શ્રીમાલી વણિક જગડૂશાહે પરમહેવસુરિ જેવા યાની ગુરુની આગાહીથી પહેલેથી ચેતી બઈ સર્વત્ર કુશલ આપત મનુષ્યો શેકીને જ્યાં ત્યાંથી પુબ્જાળ ધાન્યનો સંગ્રહ કરાવ્યો હતો. જેણે ચરપારકરના અત્યંત અભિયાની ઉદ્ધત રાજા પીઠદેવનો ગર્વ માળી બદ્રેશ્વરનો કિલો ફરીથી બધાવ્યો હતો. એ આત્મા દાનવીર જગડૂશાહે એ કારમાં કાળમાં લોકોને અન્ન આપી જીવન-દાન આપ્યું હતું.

દુર્લક્ષિનાં એ વર્ષ તો લોકોએ જેમ તેમ કરી મહામુસ્કેલીથી—પસાર કર્યાં હતાં, પરંતુ પછીના ત્રીજા વર્ષમાં (સં. ૧૩૧૫માં) તો મહારાજાઓના કોકારોનાં પણ સર્વ ધાન્યો ખૂટી ગયાં હતાં. એ કુકાળ એવો ભયંકર હતો કે લોકોએ ૧ દ્રમ (નિષ્કના ૧૩મા ભાગ-દામથી)થી ૧૩ ચણા પણ મેળવ્યા હતા.

ગુજરાતના મહારાજા વીસલદેવે નાગદમની દ્વારા જગડૂશાહેને બોલાવ્યા. તેમણે આવી દિવ્ય રતનની બેટ ધરી નમન કર્યું. મહારાજાએ કહ્યું કે—'અહીં (પાટણ, ગુજરાતમાં) તમારા ધાન્યના ૭૦૦ કોકાઓ છે, એમ સાંભળીને ધાન્યની ઇચ્છાથી મેં તમને બોલાવ્યા છે.' જગડૂશાહે સહજ હસતાં જવાબ આપ્યો કે—'અહીં કયાંય મારું ધાન્ય નથી. મારા આ વાક્યમાં સદેહ હોય તો કોકાઓમાં ઇંટની અંદર રહેલા તાંબાના પતરા પરના અક્ષરો વાંચી એની ખાતરી કરો.' જગડૂશાહે એની પ્રતીતિ કરાવી. ત્યાં લખ્યું હતું કે—'જગડૂએ આ કલ્પો રંકા માટે કલ્પેલા છે.' 'દુર્લક્ષિથી પીઠાઈને લોકો જે મરણ પામે, તો તેનું પાપ મને લાગે.'

જગડૂશાહે ગુજરાતના મહારાજા વીસલદેવને ૮૦૦૦ મૂકા અનાજ આપ્યું હતું. [૧ મૂકા=૧૦૦ ચણાનો ચણાપ છે.] તે અવસરે સોમેશ્વર વગેરે અનેક કવિઓએ અનેક કાવ્યો દ્વારા જગડૂશાહેની સ્તુતિ કરી 'ગુજરાતવર્ધન' 'સર્વપ્રજાપોષક' જગડૂદારક'

અંક ૭-૮]

ગૂજરાતમાં ખેતીમાં જન્મ

[૧૬૬]

‘ ઉદારચરિત ’ ‘ અન્નદાતા ’ એ વગેરે ગિરોદથી જગડુશાહની પ્રશંસા કરી હતી. જગડુ શાહે એ ઉપરાંત સિંધ દેશના હમીર નામના મહારાજને ૧૨૦૦૦ મૂકા ધાન્ય, અવંતીનાથ (માળવાના મહારાજ) મદનવર્માને ૧૮૦૦૦ મૂકા ધાન્ય, ગજનીના સ્વામી (પાતશાહ) મોલદીનને ૨૧૦૦૦ મૂકા ધાન્ય, કાશીના મહારાજ પ્રતાપસિંહને ૩૨૦૦૦ મૂકા ધાન્ય, તથા ચકવર્તી તરીકેની પ્રયાતિવાળા રકદિલ (કંદહારના ?) મહારાજને ૧૨૦૦૦ મૂકા અનાજ આપ્યું હતું.

એટલું જ નહિ, દયાળુ ઉદાર દાનવીર એ શ્રીમાને જુદે જુદે સ્થળે ૧૧૨ દાન-શાલાઓ સ્થાપી હતી. લગભગથી ન માગી શકતા કુલીનોને તેણે રાત્રે ગુપ્તરીતે સોનાની મહોરાવાળા કરોડો લગભગ-લાડૂ આપ્યા હતા. એ દુષ્કાળમાં જગડુશાહે ૬૯૬૦૦૦ નવ લાખ, નવાણું હમર ધાન્યના મહાઓનું, તથા ૧૮ કોડ દ્રવ્યનું દાન કરીને પોતાનું નામ અમર ક્યું હતું. ખીજાં પણ અનેક સુકૃતો કરનાર, રાજ-મહારાજોની પણ લાજ રાખનાર એ દાનવીર જગડુશાહ જ્યારે પરલોકવાસી થયા, ત્યારે ગજનેશ (ગજનીના પાતશાહે) અને અભુનદેવે (વીસસદેવ પછીના ગૂજરાતના મહારાજએ) પોતાને માથેથી સુકૃત ઉતારી નાખ્યા હતા, તેઓ પણ દયા હતા. તથા સિંધના મહારાજએ તેા બે દિવસ સુધી બોલન પણ ક્યું ન હતું. [સદ્બાગ્યે આ દાનવીરનું સંસ્કૃતમાં ૭ સર્ગોવાળું મહાકાવ્ય મળે છે. ‘ જગડુચરિત ’ નામથી જાણીતું એ ઐતિહાસિક કાવ્ય તેમના સમકાલીન કવિ સર્વાનંદસરિએ રચેલું હોઈ વિશ્વાસપાત્ર છે, તેના આધારે આ વકતવ્ય છે.]

એમંારાહ

વિક્રમની રોળમી સદીમાં ચર્ચ ગયેલા ગૂજરાતના એક ખીજ દાનવીર શાહ એમ્ના દેશરાણીનો પણ ટૂંક પરિચય અહીં પ્રાસંગિક જણાશે.

પાવાગઢની તળેટીમાં વસેલા, તે વખતની જાહોજલાલીવાળા આપાનેરમાં મહમ્મદ મેગઠાના રાજ્ય-કાલમાં સં. ૧૫૪૦ લગભગમાં બનેલી આ ઘટના છે. જેમણે દુષ્કાળમાં ૧ વર્ષ સુધી લોકોને અન્ન પૂરું પાડી વશિક્ક મહાજનોનાં ગિરોદો જળવ્યાં હતાં.

[તમાના નગરશેઠ આપશી મહેતા મહાજન સાથે જર્ષ રહ્યા હતા, તે જ વખતે ઉમરાવ સાદુલ્લાખાન પણ દરબારમાં જર્ષ રહ્યા હતા. રસ્તામાં ઘણાકટ્ટે (ખારોટે) મહાજનની ગિરોદાવલી માઈ નગરશેઠ આગળ હાથ ધર્યો; ખાનને એથી અંદેખાઈ ચર્ષ, તેણે પાતશાહ આગળ જર્ષ ચાદીચૂગલી કરી. પાતશાહે ખારોટ—ભાટને બોલાવી પૂછતાં તેણે ખુલાસો કર્યો કે જગડુશાહ જેવા એમનાં પૂર્વજોએ સુકૃતો કરી એવાં ગિરોદો મેળવ્યાં છે. પાતશાહે એ લક્ષ્યમાં રાખ્યું.

કાલ-કમે જ્યારે માહું વરસ આવ્યું, મેઢનીમાં મેહ વરસ્યા નહિ, લયંકર દુકાળ વર્તાણી, અન્ન વિના લોકોની દુર્દશાની હકીકત પાતશાહ સુધી પહોંચી, એ વખતે વશિક્ક મહાજનની ગિરોદાવલી બોલનાર પેલા ખારોટ—ભાટને બોલાવીને પાતશાહે કહ્યું કે—‘ હવે એ ગિરોદોનું પારખું પ્રગટ થશે; મહાજન એક વરસ સુધી લોકોને અન્ન આપે તેા એવાં ગિરોદો બોલાશે. ’ ખારોટે ૭૧-સાટે મહાજનોને એ પકકાર ગ્રીલી લીધા. એની વ્યવસ્થા માટે ૧ મહિનાની અવધિ માગી મહાજન તરફથી એ હકીકત જણાવી.

નગરશેઠ આપશી મહેતાએ મહાજન એકહું ક્યું. આખા વરસ સુધી અન્ન પૂરું પાઠવા માટે ટીપનો ખરડો કરી તેમાં પ્રથમનો એક દિવસ, તેા કોઈ દસ જણે મળાને

૧૭૦]

શ્રી જૈન સત્ય પ્રકાશ

[વર્ષ ૧૫]

૧ દિવસ, એમ કરી ૪ મહિના લખ્યા. બાકીના ૮ મહિનાની વ્યવસ્થા કરવા માટે મહાજને રથમાં બેસી પાટણ તરફ પ્રયાણ કર્યું. ત્યાંના મહાજને ૨ મહિના લખાવ્યા. વૈરાટ (ધોળકા)માંથી ૧૦ દિવસ લખી લાવ્યા. ત્યાંથી ધંધુકા તરફ જતાં માર્ગમાં હુડાલા આવે છે. ત્યાં વસતા જેમાશાહ શેઠને ખખર પડતાં સાદાછથી સામે બંધ, મહાજનેને ધણો આગ્રહ કરી, પોતાને ધરે છાશ પીવા પધારવા વિનવ્યા. સાકારનો શીરો પીરસી સુંદર સ્વાગત-સત્કાર કર્યો. ડેરે આવી મહાજનેને આજમનનું કારણ પૂછ્યું. નગરશેઠ મહમ્મદ પાતશાહનું વચન જણાવી ખરકામાં નીચે શેઠ જેમાશાહ દેદરાણીનું નામ લખી તે કામળ તેમના હાથમાં મૂક્યો.

પિતાજીના પ્રોત્સાહનથી અને પૂરી સંમતિથી જેમાશાહે મહાજન આગળ ખોળા પાથરી વિનંતિ કરી કે- મહાજને મારા પર જે બાર મૂક્યો, તેને આ સેવક આદર-માનપૂર્વક સ્વીકારે છે અને ૩૬૦ દિવસો પોતાના તરફથી ભાગી લે છે. મહાજન તેની પૂરી ખાતરી કરી તેમાં સંમત થાય છે. [શેઠને જડાં મેલાં ભૂગડાં બદલવા કહે છે, પરંતુ તે તો તેમાં જ મહત્તા દર્શાવે છે.] પિતાજીની શુભ આશિષ લઈ મહાજન સાથે જાય છે. નગરશેઠ વગેરે મહાજન તેમને પોતાના આગેવાન શેઠ તરીકે માન-પૂર્વક પાલખીમાં બેસારીને પાતશાહ પાસે લઈ આવે છે. પાતશાહ જેમાશાહને પૂછે છે કે- 'તમારે કેટલાં ગામો છે? અને તેનાં શું નામો છે? તેના જવાબમાં જેમાશાહે બે ગામો જણાવી, સુલતાન આગળ પાલી અને પળા રજુ કરી જણાવ્યું કે- 'પળાએ બારીને તેલ આપું છું અને પાલીએ બારીને ધાન્ય લઉં છું.' પાતશાહ આથી ધણા પ્રસન્ન થાય છે, અધિક મિત્રો આવે છે. ['સાહ કહાવત વાણિએ કે, બીજાં કે પાતશાહ' એ રીતે શાહવટ સચવાઈ હતી. કવિ લક્ષ્મીરત્ને સં. ૧૭૪૧ માં રચેલા જેમા હકાલિયાના રાસદ્વારા આ હકીકત આપણને જાણવા મળે છે.]

પ્રાચીન સમયમાં ખેતીનો પાક

જે હજાર વર્ષો પહેલાં મૌર્યવંશી ચંદ્રગુપ્ત અને ચાણક્યના રાજ્ય-સમયમાં એવા પણ મુદ્દરથો હતા, કે જમને ત્યાંની ખેતીની એક જ દિવસની ઉત્પત્તિ એટલી બધી થતી હતી કે તે શાલિ (શાલગ્રામ), તેલ, તુવેર આદિથી કાકારો બરાબ, તથા માખણ, ઘી વગેરેથી પાળો બાંધી શકાય.

ચૌલુક્યોના શાસનમાં

ચૌલુક્યવંશી મહારાજાઓના રાજ્ય-સમયનું ગૂજરાતનું સરસ વર્ણન શ્રીહેમચંદ્રાચાર્યે દ્વાપ્તમ મહાકાવ્યમાં આપ્યું છે. સોલકી મૂલરાજ ન્યારે સોરઠના આહારિ તરફ ચડાઈ કરવા વિજયપ્રયાણ કરે છે તે પ્રસંગમાં શ્વરદ્વન્નપ્તનું વર્ણન કર્યું છે. ત્યાં પ્રત્યેક દેશ, ગામ અને ખેતરમાં શેબતી મૂજરાતની સસ્ય-સંપત્તિ જણાવી છે. શાલિ (ધાન્ય)નો પાક સારી રીતે થવાથી આખો દિવસ તેનું રક્ષણ કરતી ગોપીઓ અત્યંત હર્ષિત થઈને ઊંચે સ્વરે ગીતિઓ ગાતી હતી. રસ્તે જતા મુસાફરો લીલીછમ વનરપતિ અને ખેતીનો સુંદર પાક જોઈને ધણા ખુશ થતા હતા. ખેતીમાં ધાન્યોનો પાક સારો થવાથી, ગામની ભૂમિના સ્વામી હોવાથી ગામના કાકારો ખેડૂતો પાસેથી પોતાનો ભાગ લેતા હતા; અને દેશપતિઓ તે કાકારો પાસેથી પોતાનો ભાગ લેતા હતા. ગામના લોકો ખુશ થઈને રાજનો કર આપતા હતા.

અંક ૭-૮]

ગુજરાતમાં ખેતીના જન્મ

[૧૭૧]

ખેતરનું ઘન

વિક્રમની ૧૧ મી સહીતુ ગુપ્તસંવત ૧૦૩૩તુ એક સંસ્કૃત તામ્રપત્ર મળ્યું છે, તે પરથી જણાય છે કે-ઐલુક્ય મહારાજ મૂલરાજ અને ઐહાણવંશી મહારાણી માધવીના સુપુત્ર યુવરાજ આસુંદરાજે જૈનમંદિરમાં ધૂપ, દીપ, ફૂલમાળ વગેરેના વેતન(ખર્ચ) માટે અસામાન્ય કેદારો (કચારો)વાળું એક ક્ષેત્ર પોતાના ક્રિય માટે અર્પણ કર્યું હતું. જે ખેતર, લાંબણેજ (ગૂજરાત) પાસેના વરુણશર્મપુરની ઉત્તર દિશામાં રહેલું હતું.

[નામરાજના ક્ષેત્રોની કેદારી (કચારી), ચંદ્રરાજ લોકહકારના, તથા શાલિભદ્ર પટેલના ક્ષેત્રમાં રહેલ કેદારો (કચારાઓ), તથા જોનણુધ ગામના માર્ગથી દક્ષિણનો કેદાર એ જ કેદારો (કચારાઓ) સાથે એ ક્ષેત્ર (ખેતર)નું ઘન અપાયેલું હતું.]

વરસાદની અને ખેતીની આગાહીઓ

જે દેશમાં નદીના પાણીથી ધાન્યો પાકે છે, તે દેશને સંસ્કૃતમાં નદીમાતૃક કહે છે, તથા જે દેશમાં મેઘની વૃષ્ટિથી (વરસાદના પાણીથી) ધાન્યો પાકે છે, તે દેશને દેવમાતૃક કહેવામાં આવે છે. ગુજરાત દેશ ખડકો તેવો (દેવામાતૃક) છે.

ખેતીનો મુખ્ય આધાર વરસાદ પર હોઈ વરસાદ કેવો થશે? કચારે થશે? સુકાળ થશે કે દુબકાળ? કઈ કઈ જાતનો પાક થશે?, કઈ કઈ વસ્તુઓ સોંપી કે મોંચી થશે? એ વગેરે સંબંધમાં કેટલાક પ્રાચીન વિદ્વાનોએ, જ્યોતિષીઓએ, તથા નિમિત્તજ્ઞાનીઓએ ત્રેલોક્યપ્રકાશ, મેઘમાલા, મેઘ-મહોદય (વર્ષપ્રમેય), ભઠ્ઠી-કવિતા, વરસાદના વર્તારો, કહેવતો વગેરેની રચના કરેલી છે. ખેતીની ઉત્પત્તિ માટે તેનું જ્ઞાન અત્યંત જરૂરી ગણાય. સંસ્કૃત, પ્રાકૃત સિવાય લોકભાષામાં પણ આવું કેટલુંક સાહિત્ય મળી આવે છે.

ગુજરાતની ભૂમિ

ગુજરાતના વિવિધ પ્રદેશોની કાળી, ગેરાટ અને ગેરમટી ભૂમિ વિવિધ પ્રકારના પાકને માટે ઉત્તમ ગણાય છે. એ ભૂમિમાં ઊરાણી, કચારી અને આગાચી સર્વ પેદાશ સરસ થાય છે. ચોમાસુ પાક, શિયાળુ પાક અને ઉનાળુ પાક એ સર્વ ઉત્પાદન માટે ગુજરાતની ભૂમિને યે.અ ગણવામાં આવી છે. અતિવૃષ્ટિ, અનાવૃષ્ટિ, હિમ-સંકટ, તીક-સંકટ આદિ કુદરતી અકસ્માતો ન નકે, તો ગુજરાતની રસાળ ભૂમિ અનુકૂળ વૃષ્ટિથી ખરેખર ફલદ્રૂપ થઈ શકે. ખેડૂતોનો ખંતકર્ષો પ્રવલ્ન, ઉત્તમ ખી, સારું ખાતર, નવાં હળ-ટ્રેકટરો આદિ વૈજ્ઞાનિક સાધનોની અને નહેરો આદિની સફળ યોજના એ બધાં સરકારી કારણોથી પણ કાર્ય-સિદ્ધિ થાય-એ સ્વાભાવિક છે.

વિક્રમસંવત ૧૨૫૧માં મહારાજ ભીમદેવના રાજ્ય-સમયમાં લખાયેલી, હેમચંદ્રન આર્યના યોગશાસ્ત્રની તાકપત્રીય પોથીના અંતમાં કાળી જમીનવાળા લાટદેશને અનિરૂપી વનિતાના પ્રશસ્ત કરતૂરીના તિલક જેવો જણાવ્યો છે, તે (દેશ)ને અત્યંત કરનાર, સફળ જનોનાં મનને હરનાર દર્શાવતી (કબોઈ) સ્થાનમાં એ પુસ્તક લખાયેલું છે.

ગુજરાતની રસાળ અને ફલદ્રૂપ ભૂમિનાં વર્ણન અનેક કવિઓએ કર્યાં છે. વિક્રમ સંવત ૧૩૬૩ માં કક્કસરિએ રચેલા 'શત્રુજય તીર્થોદ્ધાર-પ્રવંધ'માં ગુજરાતની ભૂમિને સમસ્ત પ્રકારની ધાન્ય-સંપત્તિની નિબંધિતિમાં સમર્થ જણાવી છે, તથા ગુજરાતના કૃષાઓને ખડ પાસે રહેલા પાણીથી ભરપૂર જણાવ્યા છે. ગુજરાતમાં ઉત્પન્ન થતાં વિવિધ વૃક્ષોનાં,

૧૭૨.]

શ્રી જૈન સત્ય પ્રકાશ

[વર્ષ ૧૫]

વેલ્હીઓનાં, અને ફલ-ફલાદિ સમૃદ્ધિનાં વર્ણનો મળે છે. ભૂમિનાં ગુણથી ગૂજરાતમાં પાકતાં મગ, તુવેર, શાલિ (શાલ-ચોખા), અરદ, ગોધૂમ (બહ્-મહ્), જુવાર વગેરે સર્વ અન્નો ત્યાં જણાવ્યાં છે.^૧

સામાન્ય રીતે ૧૭ પ્રકારનાં અને વિશેષરીતે ૨૪ પ્રકારનાં મણ્ણાતાં સર્વ ધાન્યો ગૂજરાતના વિજ્ઞાણ પ્રદેશોમાં નીવળતાં હતાં. તેમ જણાય છે.

પશુ-રક્ષા

મોગલ શહેનશાહ અકબરે હીરવિજયસૂરિ જેવા જૈનાચાર્ય અને તેમના અનુયાયીઓના સદુપદેશના પ્રભાવે માષ, ખળદ, ભેંસ, પાકા વગેરેનો વધ ફરમાનદારા હંમેશને માટે અટકાવ્યો હતો. જેના પરિણામે લોકોને દૂધ દહીં, ઘી જેવા સાત્ત્વિક પદાર્થો સહેલાઈથી મળી શકતા હતા; અને ખેતીના કાર્યમાં તેમનાથી ઘણી સહાયતા થતી હતી. તેમના જમાનાના અનાજ, ઘી વગેરેના ભાવોને હાલના જમાનાના ભાવો સાથે સરખાવવામાં આવે, તો તેમાં જમીન અને આસમાન જેટલું અંતર જણાશે.

ખેતીની રક્ષા

ખેતરમાં પાકતા અને અપાકેલા અનાજને પશુ, પક્ષીઓ વગેરે ન ખાકે તે માટે, તેની સાર-સંભાળ સારુ ખેડૂનો ખેતરો વચ્ચે જોયા માંચડા-માંકવા આંધી તે પરથી નજર રાખતા, દૂરથી અવાજ કરતા, કદાચ ગોફણોથી ડરાવીને તેને ઉઠાડતા યા દૂર કરતા. તથા ઘાસનાં મનુષ્ય જેવાં પૂતળાં બનાવી રાખતા. જે તૃણમય પુરુષને સંસ્કૃતમાં ચંચા કહે છે, ભાષામાં જેને ચોકુ કે ચાડિયો કહેવામાં આવે છે, તેના દ્વારા પશુ ખેતરની રક્ષા થતી હતી. અહિંસા-પ્રધાન દયાળુ ગૂજરાતમાં ખેતરની રક્ષા માટે શિકારીઓની ટાળી રાખી જાણી નથી. પ્રાચીન સુભાષિતમાં કહ્યું છે કે—

“ચંચા (તૃણમય પુરુષ=ધાસનું બનાવેલું પૂતળું) ખેતરની રક્ષા કરે છે, ભટકતું નીતું વલ્લ અથવા ફરકતી ધ્વજા મકાનની રક્ષા કરે છે, (રાખ) જેવી સામાન્ય વસ્તુ કણોની-અનોજની રક્ષા કરે છે, દાંતમાં પ્રહણ કરેલ તૃણ જેવી તુચ્છ વસ્તુ પ્રાણોની રક્ષા કરે છે (કારણ કે સાચા ક્ષત્રિયો, દાંતમાં તરણું લેનાર સનુને પશુ શરણાગત સમજી મારતા નથી); તો ઉપકાર ન કરી શકતા એવા મનુષ્યવડે શું? અર્થાત્ મનુષ્યોએ તો ઉપકાર કરવો જોઈએ.”^૨

ગૂજરાતના ખેડૂનો એકાદશી, અમાવાસ્યા જેવા પર્વના દિવસોએ ખેતર ખેડવું, હળ હાકવું, કાશ, ગાડું જોડવું વગેરે પ્રવૃત્તિ અંધ રાખી પાખી-અણોને પાળતા હતા.

—આજ્ઞા છે કે—મા વિષયના બિજાસુઓને આમાં જણાવેલી હકીકતો ઉપયોગી થશે.

[એક ઇંદિયા રેડિયો-વડોદરાના સૌજન્યથી]

૧ “ સમસ્તસસ્ય-સમ્પત્તિ-નિવૃત્તિ-પ્રત્યલાઽવલા ।

પ્રત્યાસન્નજ્જલાપૂર્ણકૂપાનૂપાઽસ્તિ યત્ર મૂઃ ॥ × × × ×

મુદ્ગાઢકી-શાલિ-માષ-ગોધૂમાશ્ચ યુગંધરી ।

દૃત્યાયન્નાનિ સર્વાણિ જાયન્તે તત્ર મુગુણત્ ॥ ”

૨ “ ક્ષેત્રં રક્ષતિ ચંચા, સૌંધં લોલપટી, કામન્ રક્ષા ।

દન્તાત્તદ્વળં પ્રાણાન્, નરેણ કિં નિરુપકારેણ ? ॥ ”

શ્રી આતરસુખાના જૈન દેરાસરના પ્રતિમા લેખો

લેખક : શ્રીયુત સારાભાઈ મણિલાલ તવાબ

જૈન સત્ય પ્રકાશના દશમા વર્ષના ક્રમાંક ૧૦૯ માં મારા મિત્ર કેપ્ટન ડૉ. નટવરલાલ રતનલાલ દાણીને 'આતરસુખાસ્થ આવાસુપૂજ્યજિનવિનવિતિ' નામનો એક લેખ પ્રસિદ્ધ થયેલ છે. આ લેખ વાંચ્યા પછી મને આતરસુખાનું જૈન દેરાસર જોવાની ઈચ્છા થઈ, ડોક્ટર દાણી પશુ જ્યારે જ્યારે મને મળતા ત્યારે ત્યારે આ દેરાસરની દર્શન કરવા આવવાનો આગ્રહ કરતા હતા.

સંવત ૨૦૦૫ ના ચૈત્ર વદી ૧૧ ના રોજ જ્યારે હું ડૉ. દાણીને કપડવંજ મળવા ગયો હતો ત્યારે તેમની સાથે ચૈત્ર વદી ૧૩ ના રોજ કપડવંજથી આતરસુખા જતી મોટર સર્વિસમાં આતરસુખા ગયો હતો.

આતરસુખા નદીના કાંઠે આવેલું હોવાથી ત્યાંનાં હવાપાણી ધણા જ સારાં છે. ગામની મધ્યમાં જૈન દેરાસર આવેલું છે. વળી આતરસુખા કપડવંજથી અમદાવાદ તરફના સાધુ-સાધ્વીઓના વિહાર દરમ્યાન ચાર માઉ દૂર જ આવેલું હોવાથી દર વર્ષે ઓછામાં ઓછા અઢીસોથી ત્રણસો સાધુ-સાધ્વીઓ અત્રેના દેરાસરના દર્શન-વંદનનો લાભ લે છે.

પૂજ્ય સાધુ-સાધ્વીઓના વિહારનું આ સ્થાન હોવા છતાં, વિદ્વાન સાધુ-સાધ્વીઓની અત્રે સ્થિરતા નહિ થતી હોવાથી તથા કન્યાની ભેવકહેવડની મુશ્કેલીઓને લીધે આ ગામમાં પહેલાં જૈનોનાં લગભગ સો ઘર હતાં, પરંતુ આજે તે યથાં વૈષ્ણવધર્મની કંઠી પાંખતાં થઈ ગયાં છે.

ઉપરોક્ત દેરાસરની નજીકમાં જ અમદાવાદના રહીશ શેઠ સાણેકલાલ સુનીલાલ શાહ જે. પી. એ સાધુ-સાધ્વીઓની સ્થિરતા માટે ઉપાગ્રય તથા યાત્રાળુઓ માટે ધર્મશાળા પશુ બંધાવેલ છે. આ દેરાસરનો જીર્ણોદ્ધાર મૂળ આંતરેલીના અને હાલમાં અમદાવાદ-કસુબાવાડની પોળમાં રહેતા શ્રીયુત પોપટલાલ મનસુખરામની જતી દેખરેખ નીચે શરૂ કરવામાં આવેલો છે. આ દેરાસરના જીર્ણોદ્ધારમાં અમદાવાદની શેઠ આણુંદણ કલ્યાણજીની પેઢી તરફથી તથા ખીજા સદ્ગૃહસ્થો તરફથી સારી રકમોની મદદ મળેલી હોવા છતાં હજુ છ હજારથી સાત હજાર રૂપિયાની મદદની ખાસ જરૂરત છે. જે તરફ શ્રીસંખતું લક્ષ્મીચંદાનું યોગ્ય માનું છું અને ઈચ્છું છું કે શ્રી જૈન સંઘ આ ખાતમાં પોતાનો યોગ્ય ફાળો આપશે જ.

ડોક્ટર દાણી કપડવંજના સરકારી દવાખાનામાં મુખ્ય ડોક્ટર છે અને આ ગામમાં એકાદ બે ઘર જ જૈન તરીકે રહેલાં હોવાથી જીર્ણોદ્ધારના કામમાં મદદની આવશ્યકતા છે. આ દેરાસરની પ્રતિષ્ઠાનું મુહૂર્ત પશુ ચાતુ વર્ષના વૈશાખ સુદી ૧૦ ને શુરુવારનું છે.

આતરસુખાના દેરાસરમાં મૂળનાયક શ્રીવાસુપૂજ્યપરવામી છે. કુલ પ્રતિમાઓ પાયા-જીતાં ૧૨, ધાતુ પ્રતિમાઓ ૧૦, સિદ્ધયક ધાતુનાં ૨ અને યંત્રનાં પ્રતારાં ૨ છે.

પાયાજીતાં ૧૨ પ્રતિમાઓ વેદી બે પ્રતિમાઓ તે: લગભગ દસમા સૈકાનાં હોય એમ લાગે છે અને ત્રણ પ્રતિમાઓ ઉપર એક જ જાતના લેખ છે. જે નીચે પ્રમાણે છે:—

૧૭૪]

શ્રી જૈન સત્ય પ્રકાશ

[વર્ષ ૧૫

લેખાંક : ૧

૧. (૧) સંવત્ ૧૬૧૭ વર્ષે ફાલ્ગુનસિતપંચમી ગુરૌ સ્તંભતીર્થવાસ્તવ્ય કાન્હવાઈનામ્બ્યા ઈંડરનગરે કારિતપ્રતિષ્ઠાયાં વૃદ્ધશા [—]

(૨) શાક્ષીય શ્રીશ્રીમાલીજ્ઞાતીય આંતરૂલીવાસ્તવ્ય સાં હીરાપુત્ર સાહ વના નામ્બા શ્રીવાસુપૂજ્યચિંચં કારિતં પ્રતિષ્ઠિતં

(૩) ॥ તપાગચ્છે વિજયમાન મટ્ટારક ॥
ચાર્ય શ્રોવિજયસિંહસૂરિચરણેઃ ॥

લેખાંક : ૨

(૧) ॥ સંવત્ ૧૬૧૭ વર્ષે ફાલ્ગુનસિતપંચમી ગુરૌ સ્તંભતીર્થવાસ્તવ્ય કાન્હ-
વાઈનામ્બ્યા ઈંડરનગરે કારિત પ્રતિષ્ઠાયાં આંતરૂ [—]

(૨) ॥ લીવાસ્તવ્ય વૃદ્ધશાક્ષીય શ્રીશ્રીમાલીજ્ઞાતીય સાં હીરાપુત્ર સાહ
લાલાજી નામ્બા શ્રીશાંતિનાથચિંચં કારિતં પ્રતિષ્ઠિતં

(૩) ॥ તપાગચ્છે વિજયમાનમટ્ટારકશ્રી ॥
શ્રોવિજયસિંહસૂરિચરણેઃ ॥શ્રી॥

લેખાંક : ૩

(૧) ॥ સંવત્ ૧૬૧૭ વર્ષે ફાલ્ગુનસિતપંચમી ગુરૌ શ્રીસ્તંભતીર્થવાસ્તવ્ય
કાન્હવાઈનામ્બ્યા ઈંડરનગરે કારિત પ્રતિષ્ઠાયાં વૃદ્ધ [—]

(૨) શાક્ષીય શ્રીશ્રીમાલીજ્ઞાતીય આં
વાઈ નાનીનામ્બા શ્રીમુનિસુવત

(૩) કારિતં પ્રતિષ્ઠિતં તપા

ત્રણે પ્રતિમા-લેખનેા સાર નીચે પ્રમાણે છે:—

લેખાંક ૧—સંવત ૧૬૧૭ના ફાગણ સુદી ૫ ને ગુરુવારના રોજ સ્તંભતીર્થ (ખંભાત) ના રહેવાસી કાન્હવાઈએ ઈંડર શહેરમાં કરાવેલી પ્રતિષ્ઠા વખતે, આંતરેલીના રહીજી, વીશાશ્રીમાલી જ્ઞાતિના સાં હીરાના વના નામના પુત્રે શ્રીવાસુપૂજ્યસ્વામીની આ પ્રતિમાની પ્રતિષ્ઠા તપાગચ્છીય શ્રોવિજયસિંહસૂરિના શિષ્ય.....પાસે કરાવી છે.

લેખાંક ૨—પ્રતિષ્ઠા કરાવનાર આંતરેલીના રહેવાસી સાંહીરાના પુત્ર તરીકે લાલા-
જીનું નામ છે અને પ્રતિમાજી શાંતિનાથ ભગવાતના છે.

લેખાંક ૩—પ્રતિષ્ઠા કરાવનાર તરીકે નાની નામની આઈનું નામ છે અને પ્રતિમાજી
શ્રીમુનિસુવતસ્વામીજીના છે.

ધાતુના ૧૦ પ્રતિમાજી પૈકી ત્રણ પ્રતિમાઓની પાછળ નીચે પ્રમાણેના પ્રતિમા-
લેખો કાતરેલા છે.

(૧) સંવત ૧૪૭૬ વર્ષે ચૈત્રવદિ ૧ શનૌ શ્રીમાલીજ્ઞાતીય સં૦ રામા સુ૦સં ।
પાપા માર્યા મેવુ શ્રોવિક્રયા સ્વપ્રેયસે આગમગચ્છે શ્રીઅમલસિંહસૂરીનાં ઉપદેશેન
શ્રીમદ્વાવીરચિંચં કારિતં ॥

[ભુચ્ચો અનુસંધાન પાતુઃ ૧૬૬]

દિગંબર સમાજની 'સંજ્ઞ' પદની ચર્ચા

લેખક : શ્રી મધુકર

આજે દિગંબર સમાજમાં દિગંબર સમાજમાન્ય 'ષટ્પદ' ડાગમશબ્દોની સત્યપરંપરામાં આવેલા ૯૩ માં નંબરના સંજ્ઞ પદની ખૂબ ચર્ચા ચાલી રહી છે. સંજ્ઞ પદ એ સૂત્રમાં રહેવાથી દિગંબર શાસ્ત્રો જે સ્ત્રીમુક્તિનો વિરોધ કરી રહ્યાં છે તેને મોટી બાધા પહોંચે છે. આ ષટ્પદમાંની તાડપત્રની પ્રતિ ઉપરથી તાડપત્ર ઉપર કાપાણુ ચર્ષ રહ્યું છે. હવે આ સૂત્ર એમાં રાખવામાં આવે તો ઠીક નથી એમ માની દિગંબર સમાજના પ્રસિદ્ધ આચાર્ય શાંતિસાગરજીએ ષટ્પદમાંથી સંજ્ઞ પદ કાઢી નાખવાની અનુમતિ આપી છે. દિગંબર સમાજના પત્રોમાં આ વિષયમાં પણ અને વિષયમાં ખૂબ જ અરમાગરમ ચર્ચા ચાલી રહી છે. ખાસ કરીને ષટ્પદમાંના સંજ્ઞ પદ પ્રેક્ષક હીરાલાલ જૈન અને એવા જ ઉદારવિચારના સત્ય વસ્તુના હિમાવતી વિદ્વાનો આ પદ એમ છે તેમ જ રાખવાનો આગ્રહ કરે છે અને એ રીતે સત્યની સેવા કરી રહ્યાં છે, જ્યારે શ્રદ્ધિયુક્ત અને માત્ર દિગંબરત્વના જ આગ્રહો—સ્ત્રીમુક્તિના સમર્થકો આ આ પદને કાઢી નાખવાનો દુરાગ્રહ લઈ બેઠા છે એમાં એમના આચાર્યની પણ સમ્મતિ મળી ગઈ પછી શું પૂછવું ?

પ્રો. હીરાલાલ જૈન લખે છે કે “વર્તમાનરૂપમાં પદસંજ્ઞાગમ સૂત્રરચના ऐसी नहीं है कि उसमें केवल उक्त सूत्रोंमेंसे 'संज्ञ' शब्द हटा कर स्त्रीमुक्ति का प्रसंग टाला जा सके। उसी सत्परूपणा विभागमें ही अगले सूत्र १६४-१६५ में फिर वही 'संज्ञ' पद ग्रहण करके मनुष्यनीके चौदहों गुणस्थानोंका प्रतिपादन किया गया है। आगे द्रव्य, क्षेत्र, स्पर्शन आदि समस्त प्ररूपणाओंमें भी मनुष्यनीके चौदहों गुणस्थान बतलाये गये हैं।”

સંજ્ઞ પદ કાઢી નાખવું ઉચિત નથી જ કિન્તુ 'ગોમ્મટસાર' જેવા માનનીય દિગંબર અંધમાં પણ આ વિષય આવ્યો છે તેની સત્યતા કરતાં પ્રેક્ષક સાહેબ લખે છે—

“ધબલા ટીકાકી તો પરિસ્થિતિ યહ હૈ કિ સત્પરૂપણાકે ૯૩ સૂત્રમાં સંજ્ઞ પદ ગ્રહણ કિયે વિના ડસકી ટીકાકી સાર્થકતા હી નહીં રહતી। ડસી સત્પરૂપણાકે આધાર પર સ્વદે કિયે ગયે આલાપાધિકારમાં ધબલાકારને મનુષ્યનીકે ન કેવલ ચૌદહોં ગુણસ્થાન ગ્રહણ કિયે હૈ, કિન્તુ ઇક ઇક ગુણસ્થાનકી અલગ અલગ વ્યવસ્થાકા વિવરણ મી દિયા હૈ। ડસી પરંપરાનુસાર 'ગોમ્મટસાર' જૈસે શાસ્ત્રોં મી મનુષ્યનીકે સર્વત્ર સંયત્પદ સ્વીકાર કિયા

१७६]

श्री जैन सत्य प्रकाश

[वर्ष १५]

गया है। ऐसी परिस्थितिमें केवल सूत्र ९३ मेंसे संयतपद हटा देनेसे सिवाय एक गडबड़ी उत्पन्न करनेके और क्या लाभ होगा ?”

आ संधर्षमा श्वेताश्वर समाजमा अहु रस नथी किन्तु ‘जोम्भटसार’मा स्त्री-मुक्ति अधिकार छे जेने सो पहिलो प्रगट करनार आ समितिना व सभ्य पूज्य भुनि-भकाराव श्रीदशान्विजयल (त्रिपुटी) भकाराव छे. आ विषयने पाठ आ जैन सत्य प्रकाशमा व तेजोश्रीजे लपेला दिगंबर शास्त्र कैसे बनें” मा प्रगट थयो छे जेने ते आ शास्त्रीय सत्य पाठ भाटे दिगंबर समाजमा पूज्य जेडापोह पथ्य थयो हतो. हवे जे व विषयने मूलपाठ ‘षट्पञ्चागम’मा जेधने तो इटलाक इदियुरत दिगंबर गकाराध गया छे. ‘धर्म स्वतरेमें है’ना पोकारे पाडी ‘षट्पञ्चागम’मा रहेलु आ सूत्र व छेडा नाभवा भाजे छे.

प्राइसर साहेब आ पदन डाडी नाभवाना कारणे आपी हल आगण लपे छे—
 “सूत्र ९३ मेंसे संजदपद हटानेसे सबसे बड़ा विरमय मुझे यह हो रहा है कि आस्तिर ताम्रपत्रों द्वारा रक्षा कौनसे आगमकी हुई ?” × × × × “किन्तु ताम्रपत्रों द्वारा तो मुडबर्द्रीमें सुरक्षित ताडपत्रारूढ आगमकी रक्षा की जा रही है; अतएव जो पाठ उन ताड-पत्रोंमें उपलब्ध है उसे छोड़नेका हमको कोई अधिकार नहीं।” × × × सबसे बड़े दुःखकी बात तो यह है कि आगमके परम्परागत पाठमें इस प्रकार अपनी रुचिके अनुसार परिवर्तन करके उन ताम्रपत्रों पर सदैवके लिये अप्रमाणिकताके कलंकका टीका लगाया जा रहा है। ताम्रपत्रोंकी यदि कोई सार्थकता थी तो-वह यह कि वे जीर्णशीर्ण ताडपत्रोंके पाठकी चिरकाल तक सुरक्षा कर सकेंगे और हमें फिर ताडपत्रोंके क्रमशः नष्ट होनेके उतनी चिन्ता नहीं होगी। किन्तु विद्वत्समाज अब यह जान रहा है कि ये ताम्रपत्र ताड-पत्रोंके पाठकी रक्षा नहि करते किन्तु आजकलके कुछ भक्तोंकी रुचि मात्रका अनुकरण कर रहे हैं, अतएव उनमें साहित्यिक, सैद्धान्तिक व ऐतिहासिक सच्चाई नहीं है। और इस कलंकका धीरे धीरे समस्त दिगंबर साहित्य पर दुष्प्रभाव पड़े तो कोई आश्चर्यकी बात नहीं।

प्राइसर साहेबनु उपर्युक्त लपेला पूज्य व दिग्भतपूर्वकतु जेने तदन सायु छे. जे दिगंबर समाज आने ‘षट्पञ्चागम’ने जिनवाष्ठी रूपमा माने छे; जेना दशान्व माटे समाज वर्षेथी उत्कटित हतो, जेने अंधराजनी उपमा अयाती ते अथनी मूल ताडपत्रीय प्रतो उपरथी थतु ताम्रपत्रीय उदरथ्य मूल ताडपत्रीप्रतानुसार व अयु जेध जे जेने अदसे आवा महत्त्वना पाठ उडावी देवाव तो जिनवाष्ठी नहि किन्तु आग्रहीजोनी वाष्ठी जनी वशे. आपरे प्राइसर साहेबना वचनानुसार मिथ्यावाष्ठी अनरी जेने समस्त दिगंबर साहित्य उपर जेवी लपंकर छाप नाभरी के भाध। तेभानु अहुं पूर्वचार्यनां वचनरूप छे जेभ न मानरी अंदर कथाक जेणसेण पथ्य यध हरी.

प्राइसर साहेबे पोताना जेभना जन्तमा संस्कृतसाहित्यना छतिहासने जेक प्रसंग आपी दिगंबर समाजने हलथे जेतवष्ठी आपी छे के तमे जेवा इलंथी जयी जने.

એવું બન્યું છે કે ગઈ સદીમાં કાંસના પ્રસિદ્ધ વિદ્વાન વોલ્ટેયરના હાથમાં 'યલુવેંદની' એક બનાવટી પ્રત પહોંચી ગઈ. પ્રથમ તો આ પ્રત અસલ પ્રાચીન પ્રતને મળતી નથી ત્યારે સમસ્ત પાશ્ચાત્ય વિદ્વાનો ઉપર એવી ખૂરી-બખંડર છાપ પડી કે આહાહોનું સમસ્ત સાહિત્ય ખૂટું, બધી અને અનેતિહાસિક છે. આ પછી તે બૂલ સુધારવા હનરે પ્રયત્ન કર્યા છતાં એ છાપ હજી સુધી પૂર્ણરૂપે બૂંસાઈ નથી.

આ સંબંધી બનારસથી પ્રગટ થતા "જ્ઞાનોદય"ની સમ્પાદકીય નોંધ પણ બહુ જ વિચારપૂર્ણ અને મંબીર છે. તેમાં નીચે મુજબ હેડીંગ છે.

“‘સંજદ’ પદકા વહિષ્કાર: સૂત્રોચ્છેદકા તુષ્પ્રયત્ન”

શરૂઆતમાં લખ્યું છે કે “ગજપન્થાસે ઘોષણા હુઈ હૈ કિ તામ્રપત્રોમેં લિપિવદ્ધ કિયે ગયે જીવસ્થાન સસ્પ્રરૂપણાકે ૯૩ વેં સૂત્રમેંસે ‘સંજદ’ પદ અલગ કિયા જાતા હૈ। હેતુ યહ વત્તલાયા ગયા હૈ કિ ઇસ સૂત્રમેં ‘સંજદ’ પદકે રહનેસે દ્રવ્યસ્ત્રીકો મુક્તિકા પ્રસંગ આતા હૈ જો કિ દિગમ્બર પરમ્પરાકે વિરુદ્ધ હૈ।”

સંપાદક મહાશય આગળ ઉપર લખે છે કે આ વસ્તુ દિગમ્બર સાધુઓની આગ્રાથી થયું છે અને અને આમાં ખૂબ માયાજ્ઞાની સેવા કરાઈ છે.

હજી આગળ લખે છે “વાસ્તવમેં દેસ્તા જાય તો ઇસ વિવાદમેં કોઈ સાર નહીં હૈ। ઇસકે દો કારણ હૈ। પ્રથમ તો યહ કિ તાડપત્રીય પ્રતિમેં યહ પાઠ મૌજુદ હૈ ઓર દુસરા યહ કિ ૯૩ સૂત્રકે ઇસ પદકો નીકાલ દેને પર ષટ્સંહાગમકે મૂલ સૂત્રોમેં વિસંગતિ આ જાતી હૈ।”

સંપાદક મહાશયે ‘સંજદ’ની આવશ્યકતા અને સત્યતા બતાવ્યા પછી લખ્યું છે કે “ઇન સબ પ્રમાણોસે આગમકી સ્થિતિ સ્પષ્ટ હોતે હુએ મી કુછ માહોને યહ અવિવેકપૂર્ણ કાર્ય કિયા ઓર કરાયા હૈ યહ એસા કાર્ય હૈ જો કિસી મી તરહ ક્ષમા કરને યોગ્ય નહીં કહા જા સકતા। ઇસસે કેવલી, શ્રુત, સંઘ ઓર ધર્મકા અવર્ણવાદ તો હુઆ હી, સાથ હી જૈનપરમ્પરા ઓર ભારતીય પરમ્પરાકી શ્રુત પ્રતિષ્ઠાકો મીષણ ઘક્કા લગા હૈ। ઓર દુરામ્મહ તથા હઠવાદકે કાલે ઇતિહાસમેં ‘દિગમ્બરપરમ્પરા’કો નામ લિખાનેકા કુપ્રસંગ ઉપસ્થિત હુઆ હૈ।”

આ બખંડર બૂલ કઈ રીતે સુધરે તે માટે સમ્પાદક મહાશયે જે લખ્યું છે તે પણ વાંચવા યોગ્ય છે. “હમ યહ જાનતે હૈં કિ જિન માહોને યહ દુઃસાહસકા કામ કિયા હૈં વે અપની મૂલકો કમી મી સ્વીકાર કરનેવાલે નહીં હૈં। અતઃ ઇસ સૂત્રોચ્છેદસે હુએ અપરાધકા પરિસાર્જન કરનેકા માર્ગ યહ હો સકતા હૈં કિ ૧૦-૧૫ એસે તામ્રપત્ર તૈયાર

ACHARYA SHRI KAILASSAGARSURI GYANMANDIR

SHREE MAHAVIR JAIN ARADHANA KENDRA

Koba, Gandhinagar - 382 007.

Ph. : (079) 23276252, 23276204-05

Fax : (079) 23276204

Ph. : (079) 23276252, 23276204-05

Fax : (079) 23276204

Shri Jaina Satya Prakasha. Regd. No, B. 3801 શ્રી જૈન સત્ય પ્રકાશ

દરેકે વસાવવા યોગ્ય

શ્રી જૈન સત્ય પ્રકાશના વિશેષાંકો

(૧) શ્રી મહાવીર નિર્વાણ વિશેષાંક

ભગવાન મહાવીરસ્વામીના જીવન સંબંધી અનેક લેખોથી
સમૃદ્ધ અંક : મૂલ્ય ૭ આના (ટપાલખર્ચનો એક આનો વધુ).

(૨) ક્રમાંક ૧૦૦ : વિક્રમ-વિશેષાંક

સમ્રાટ વિક્રમદિત્ય સંબંધી ઐતિહાસિક કિલકિલ લેખોથી
સમૃદ્ધ ૨૪૦ પાનાના દળદાર સચિત્ર અંક : મૂલ્ય દોઢ રૂપિયો.

શ્રી જૈન સત્ય પ્રકાશના બે વિશિષ્ટ અંકો

[૧] ક્રમાંક ૪૩-જૈનદર્શનમાં માંસાહાર હોવાના આક્ષેપોના
જવાબ આપતા લેખોથી સમૃદ્ધ અંક : મૂલ્ય ચારે આના.

[૨] ક્રમાંક ૪૫-ક. સ. શ્રી હેમચંદ્રાચાર્ય મળના જીવન સંબંધી
અનેક લેખોથી સમૃદ્ધ અંક : મૂલ્ય ત્રણ આના

ઠાચી તથા પાકી ફાઈલો

શ્રી જૈન સત્ય પ્રકાશની ત્રીજી, પાંચમા, આઠમા, દશમા, અગ્નિચારમા,
બારમા, તેરમા તથા ચૌદમા વર્ષની પાકી ફાઈલો તેવાર છે.

મૂલ્ય દરેકના અઢી રૂપિયા

— વળો —

શ્રી જૈનધર્મ સત્યપ્રકાશક સમિતિ
જેશિંગભાઈની વાડી, ઘીકાંડા, અમદાવાદ.

મુદ્રક : ગોવિંદલાલ જગદીભાઈ શાહ, શ્રી શ્યામ મુદ્રણાલય, પાનકાર નાકા, અમદાવાદ.

પ્રકાશક : ચીમનલાલ ગોહળદાસ શાહ.

જૈનધર્મ સત્ય પ્રકાશક સમિતિ કાર્યાલય, જેશિંગભાઈની વાડી, ઘીકાંડા રોડ-અમદાવાદ.